

Simonas NIKARTAS

Teisės instituto Kriminologinių tyrimų

skyriaus tyrėjas

Gedimino pr. 39 / Ankštoji g. 1,

LT-01109 Vilnius

Tel. (8 5) 210 16 75

Faks. (8 5) 249 75 91

El. p. simonas@teise.org

BENDRUOMENĖS VAIDMUO NUSIKALSTAMUMO PREVENCIJOJE: UŽSIENIO ŠALIŲ PATIRTIES ANALIZĖ

Straipsnyje, remiantis užsienio šalių moksliniais tyrimais, analizuojamas bendruomenės (bendruomeniškumo) prevencinis poveikis nusikalstamumui. Remiantis kriminologinėje literatūroje vyraujančia vietos bendruomenės samprata bendruomeniškumo vaidmuo vertinamas per neformalios nusikalstamumo socialinės kontrolės prizmę. Nagrinėjama įvairių bendruomenėje egzistuojančių socialinių ir kultūrinių veiksnių sąveika su neformalia socialine kontrole. Straipsnyje pateikiama užsienio mokslininkų tyrimais¹ grįsta analizė, atspindinti kritinį ir alternatyvų požiūrius į vyraujančias teorines prielaidas dėl bendruomeniškumo vaidmens mažinant nusikalstamumą ir netvarką.

1. ĮVADAS

Lietuvos ir užsienio šalių viešojoje erdvėje bei mokslo darbuose plačiai vartojamas *bendruomenės* terminas. Pavyzdžiui, britų kriminologas R. Hughesas teigia, kad šiuolaikinėse anglofoninėse valstybėse beveik neįmanoma išvengti žodžio *bendruomenė* politikoje ir politiniuose debatuose bei nagrinėjant klausimus, kas turi būti padaryta sprendžiant nusikalstamumo, netvarkos² ir saugumo problemas.³ Bendruomenės sąvo-

¹ Daugiausia remiamasi JAV, Didžiosios Britanijos ir Kanados mokslininkų tyrimais, kurie yra dominuojantys šioje srityje.

² Terminas perimtas iš prof. A. Šakočiaus, kuris netvarka laiko aplinkos terpe, kurioje vyrauja bendruomenės interesų nepaisantys individai. Plačiau žr.: Šakočius A. Kova su netvarka įgyvendinant bendruomenės teisėtumą. Vilnius: LTA Leidybos centras, 2000.

³ Hughes R., Rowe M. Neighbourhood Policing and Community Safety: Researching the Instabilities of the

ka ypač populiaru Vakarų valstybių nusikalstamumo prevencijos teorijoje ir praktikoje, ji tampa vis populiareesnė ir Lietuvoje. Ilgą laiką vyravus vertikaliai, centralizuotai prevencijos sistemos, paremtai visų pirma valstybės institucijų, ypač teisėsaugos veikla, pastaraisiais metais vis daugiau kalbama apie nusikalstamumo prevencijos orientavimą į vietos bendruomenes.⁴

Vietos gyventojų dalyvavimas prevencinėje veikloje lokaliu lygmeniu užsienio mokslo literatūroje įvardijamas bendruomeninės (angl. *community*), į bendruomenes orientuotos (angl. *community oriented*) arba bendruomene paremtos (angl. *community-based*) prevencijos terminais. Bendruomeninę prevenciją nagrinėjamu požiūriu galima vadinti atskira nusikalstamumo prevencijos rūšimi, kuri remiasi prielaida apie reikšmingą bendruomenės poveikį nusikalstamumui. Kaip parodė moksliniai tyrimai⁵ Vakarų šalyse, neretai tas poveikis buvo suvokiamas neteisingai, buvo padaryta klaidingų teorinių prielaidų, kurias įgyvendinus praktinėje prevencinėje veikloje susidurta su įvairiomis problemomis. Koks gi jos vaidmuo nusikalstamumo

Local Governance of Crime, Disorder and Security in Contemporary UK // *Criminology and Criminal Justice*, 2007, Nr. 7 (317), p. 319.

⁴ Pavyzdžiui, gana aktyviai platinamos tokios bendruomenių veiklos įsitraukiant į visuomenės saugumo užtikrinimą idėjos kaip saugi kaimynystė, savisaugos grupės ir pan. (Žr.: Visuomenės savisaugos sistemos Lietuvoje būklės ir visuomenės bendradarbiavimo su teisėsaugos institucijomis analizė. Vilnius, 2008; Gavėnaitė A., Kalesnykas R., Kiškis A., Mališauskaitė-Simanaitienė S., Uscila R. Saugumo miestuose užtikrinimo problemos: metodinė priemonė. Vilnius: Teisės institutas, 2009.)

⁵ Crawford A. Fixing Broken Promises?: Neighbourhood Wardens and Social Capital // *Urban studies*, 2006, Nr. 43, p. 957–976; Amin A. Local community on trial // *Economy and Society*, 2005, Nr. 4 (34); Carson W. G. Calamity or Catalyst // *British Journal of Criminology*, 2007, Nr. 47, p. 711–727; Hope T. Community Crime Prevention // *Crime and Justice*, 1995, Nr. 19 (44); Hughes R., Rowe M. Neighbourhood Policing and Community Safety: Researching the Instabilities of the Local Governance of Crime, Disorder and Security in Contemporary UK // *Criminology and Criminal Justice*, 2007, Nr. 7 (317); Kubrin G. E., Weitzer R. New Directions in Social Disorganization Theory // *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 2003, Nr. 4; Sampson R. J., Bartusch D. J. Legal Cynicism and (Subcultural?) Tolerance of Deviance: The Neighbourhood Context of Racial Differences // *Law and Society Review*, 1998, Nr. 32, p. 777–804; Sampson R. Transcribing Tradition: New Directions in Community Research, Chicago Style // *Criminology*, 2002, Nr. 2 (40), p. 213–230; Sampson R. J. Network and neighborhoods: the implications of connectivity for thinking about crime in the modern city. Network logic, 2004; Schneider S. R. Obstacles to collective action in socially disadvantaged neighborhoods: Toward a radical planning theory of community crime prevention. A thesis in partial fulfilment of the requirements for degree of doctor of philosophy. The University of British Columbia, 1997; Schneider S. Organizational obstacles to participation in community crime prevention programs // *Int'l Crim. Just. Rev.*, 2000, Nr. 10 (32); Sherman L. W., Farrington D. P., Welsh B. C., MacKenzie L. D. Evidence Based Crime Prevention. London and New York, 2006; Veysey B. M., Messner S. F. Further Testing of Social Disorganization Theory: An Elaboration of Sampson and Groves's "Community Structure and Crime" // *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 1999, Nr. 36; Warner B. D. and Wilcox Rountree P. Local Social Ties in a Community and Crime Model: Questioning the Systematic Nature of Informal Social Control // *Social Problems*, 1997, Nr. 4 (44).

prevencijoje? Tai pagrindinis klausimas, į kurį remiantis užsienio šalių kriminologine ir sociologine literatūra stengiamasi atsakyti šiame straipsnyje. Tai nėra lengvas klausimas, nes visų pirma svarbu žinoti, kas ta bendruomenė, kaip ji suvokiama ar įsivaizduojama ir kokio vaidmens iš jos tikimasi.

Socialiniuose moksluose nėra vienos bendruomenės sampratos. Bendruomenė – tai gana aptakus terminas, kuris įvairių žmonių gali būti suprantamas skirtingai. Mokslo literatūroje pateikiama labai daug skirtingų bendruomenės apibrėžimų. Jų turinys iš esmės priklauso nuo konkretaus mokslinio konteksto, kuriame bendruomenė yra nagrinėjama. Sociologas G. Hilleris, išnagrinėjęs dažniausiai vartojamus bendruomenių apibrėžimus socialinių mokslų srityje, teigia, kad nors yra kai kurių nedidelių turinio ir prasmės skirtumų, 73,3 proc. visų apibrėžimų pagrindiniai bendruomenės požymiai yra šie: (1) socialinė sąveika, (2) gyvenamoji teritorija ir (3) bendras ryšys (arba ryšiai).⁶ Būtent tokie bendruomenės sampratos požymiai vyrauja ir nusikaltimų prevencijos teorijoje – bendruomenė suvokiama kaip tam tikroje teritorijoje gyvenančių ir (ar) veikiančių žmonių grupė, kurią sieja tarpusavio ryšiai, bendri interesai, vidinis jausmas, kad priklauso tai žmonių grupei ir tai teritorijai. Šios sampratos vyravimas sietinas su istorinėmis aplinkybėmis, nulėmusiomis kriminologinę mokslinę mintį, ypač vadinamąją Čikagos sociologijos mokyklą, kuri daug dėmesio skiria bendruomenės ir nusikalstamumo bei deviacijų santykiams. Minėti bendruomenės požymiai ypač būdingi kaimo bendruomenėms, kurias sieja tvirti socialiniai ryšiai, bendrumo jausmas ir stiprus santykis su gyvenamąja teritorija. Tokiose bendruomenėse vyraudavo aukšto lygio socialinė tvarka. XIX a. antrojoje pusėje ir XX a. pradžioje, didėjant urbanizacijos ir kaimo gyventojų migracijos į miestus tempams, pirmieji imigrantai atitinkamo tipo bendruomeniškumą perkėlė į savo gyvenamąją aplinką miestuose, todėl, nepaisydami visiškai kitokios urbanistinės aplinkos, skurdo, nedarbo, remdamiesi stipraus bendruomeniškumo samprata sugebėjo išlaikyti aukštą socialinės tvarkos lygį. Kriminologai šį reiškinį pavadino urbanistinio kaimo modeliu.⁷ Galima teigti, kad toks bendruomenės modelis tapo tam tikru idealu nusikaltimų prevencijos teorijoje ir praktikoje, ypač atsižvelgiant į spartų nusikalstamumo bei fizinės ir socialinės netvarkos miestuose

⁶ Cit. iš: *Nefas S. Savivaldžių (vietos) bendruomenių raida ir perspektyva šiuolaikinėje Lietuvoje // Viešoji politika ir administravimas, 2007, Nr. 20, p. 75.*

⁷ *Schneider S. R. Obstacles to collective action in socially disadvantaged neighbourhoods: Toward a radical planning theory of community crime prevention. A thesis in partial fulfilment of the requirements for degree of doctor of philosophy. The University of British Columbia, 1997; Schneider S. Organizational obstacles to participation in community crime prevention programs // Int'l Crim. Just. Rev., 2000, Nr. 10 (32); Sampson R. J. Network and neighborhoods: the implications of connectivity for thinking about crime in the modern city. Network logic, 2004; Gans H. J. The urban villagers. New York: The Free Press, 1962.*

didėjimą, kurio tiesioginė priežastis, pasak Čikagos sociologijos mokyklos atstovų C. R. Shaw ir H. D. McKay'aus,⁸ – socialinė dezorganizacija⁹ arba, kitaip tariant, susilpnėjęs bendruomeniškumas. Atsižvelgiant į tai, manyta, kad pagrindinė nusikalstamumo prevencijos ir socialinės bei fizinės netvarkos mažinimo kryptis turėtų būti bendruomenių miestuose stiprinimas arba kūrimas. Buvo daroma prielaida, kad esminis bendruomenės vaidmuo užkertant kelią nusikalstamumui reiškiasi per joje veikiančius neformalios socialinės kontrolės mechanizmus. Kitaip tariant, neformali socialinė kontrolė yra pagrindinė bendruomenės prevencinio poveikio nusikalstamumui išraiška, kai gyventojai įvairiais neoficialiais (valstybės nesankcionuotais) būdais kontroliuoja vienas kito elgseną. Pačią neformalią socialinę kontrolę lemia kiti glaudžiai susiję vidiniai bendruomenės veiksniai – struktūriniai bendruomenės elementai.

Šio straipsnio tikslas yra atskleisti (išanalizuoti) užsienio šalių kriminologų ir sociologų požiūrį į įvairių bendruomenės¹⁰ vidinių struktūrinių veiksnių sąveiką su neformalia socialine kontrole bei jos prevencinį poveikį nusikalstamumui ir netvarkai. Straipsnyje pateikiamas kritinis požiūris į tam tikrus šios sąveikos teorinio suvokimo ir praktinio įgyvendinimo aspektus. Kartu, remiantis naujesniais užsienio šalių moksliniais tyrimais, siekiama išryškinti alternatyvų požiūrį į bendruomenės vaidmenį ir aptarti kai kuriuos „pamirštus“ neformalios socialinės kontrolės veiksnius.

2. NEFORMALI SOCIALINĖ KONTROLĖ KAIP BENDRUOMENĖS ELEMENTAS

Prevcinis poveikis nusikalstamumui ir netvarkai – pagrindinis aspektas, kuriam skiriama daug dėmesio nagrinėjant bendruomenių vaidmenį nusikalstamumo prevencijoje. Daroma prielaida, kad bendruomeniškumas prevenciškai veikia nusikalstamumą per neformalios socialinės kontrolės mechanizmus. Neformalios socialinės kontrolės prigimtis siejama su bendruomene, kuri tokią kontrolę įgyvendina. Neformali socialinė kontrolė laikoma vienu esminių bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos elementų. Ji atspindi bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos tikslą – sustiprinti ir pakeisti individualų ir kolektyvinį gyventojų elgesį, kad kurtų ir stiprintų vietinę so-

⁸ Shaw C. R. & McKay H. D. *Juvenile Delinquency in Urban Areas*. Chicago: University of Chicago Press, 1972, p. 170–189.

⁹ Socialinės dezorganizacijos sąvoka bus aptarta plačiau kitoje šio straipsnio dalyje.

¹⁰ Svarbu pabrėžti, kad straipsnyje vartojamas bendruomenės terminas suprantamas vietos bendruomenės prasme, t. y. straipsnyje pateikiama analizė neapima kitokio tipo bendruomenių, pavyzdžiui, nesusietų su konkrečia gyvenamąja teritorija, kaip antai tam tikros religinės bendruomenės, įvairios interesų bendruomenės, pavyzdžiui, profesiniai, kultūriniai susivienijimai ir pan.

cialinę aplinką ir neformaliai reguliuotų pati save (socialinės aplinkos savireguliacija), apimdama tiek nusikalstamo, tiek netvarkingo elgesio kontrolę.¹¹

Plačiau prasme socialinės kontrolės apibrėžimą pateikia S. W. Greenberg, W. M. Rohe ir J. R. Williamsas: „Socialinė kontrolė – tai paskatinimų ir bausmių taikymas (sankcijų sistema), kurių tikslas – užtikrinti, kad grupės, pavyzdžiui, šeima, organizacija, vietos bendruomenės nariai, paklustų grupės taisyklėms ir normoms.“¹²

Išskiriamos formali ir neformali socialinės kontrolės formos.

Formali socialinė kontrolė kyla iš valstybės įvestų sankcijų, kodifikuotų ir rašytinių įstatymų, reguliavimo, kurį užtikrina teisėsaugos ir kitos valstybinės ar valstybės delegalios¹³ institucijos.

Neformali socialinė kontrolė paremta bendru sutarimu, papročiais ar kitomis išoriškai neartikuliuojamomis socialinėmis normomis ir vietos bendruomenių kontekste gali būti apibūdinama kaip reikalavimas gyventojams laikytis vietos taisyklių ir tinkamo viešo elgesio.¹⁴ Tai tam tikras neformalus spaudimas laikytis elgesio teisės standartų viešosiose vietose, kuriose individas gyvena ir būna. Tie standartai atitinka ir remiasi vertybėmis ir gyvenimo būdu, būdingu tai konkrečiai bendruomenei.¹⁵

Neformali socialinė kontrolė pasireiškia elgesiu, kuris yra atsakas į vyraujantiems standartams prieštaraujantį elgesį. Tas elgesys gali pasireikšti įvairiomis formomis – subtiliais bei daugiau netiesioginiais reagavimo būdais (pavyzdžiui, rūstesniu žvilgsniu, apkalbomis, pajuoka) arba tiesiogine spontaniška konfrontacija (pavyzdžiui,

¹¹ *Schneider S. R.* Obstacles to collective action in socially disadvantaged neighbourhoods: Toward a radical planning theory of community crime prevention. A thesis in partial fulfilment of the requirements for degree of doctor of philosophy. The University of British Columbia, 1997, p. 44.

¹² *Greenberg S. W., Rohe W. M., Williams J. R.* Informal citizen action and crime prevention at the neighbourhood level: Synthesis and assessment of the research. Washington, DC: U.S. Department of Justice, National Institute of Justice, 1985, p. 4.

¹³ Tam tikros institucijos nėra valstybinės, tačiau gali įgyvendinti įstatymų joms numatytas kontrolės funkcijas, pavyzdžiui, tam tikros profesinės organizacijos kaip Advokatų taryba, Notarų, antstolių rūmai ir pan.

¹⁴ *Greenberg S. W., Rohe W. M., Williams J. R.* Informal citizen action and crime prevention at the neighbourhood level: Synthesis and assessment of the research. Washington, DC: U.S. Department of Justice, National Institute of Justice, 1985, p. 4.

¹⁵ Svarbu pabrėžti, kad čia autoriai vietos bendruomenei įvardyti vartoja anglų kalbos terminą *neighbourhood*, kuris šiame kontekste reiškia kaimynysčių bendruomenę. Ši sąvoka indikuoja siauresnę gyvenamąją teritoriją, pvz., mikrorajoną arba kvartalą (ir) arba joje gyvenančius žmones, susijusius kaimynystės ryšiais ir iš jų kylančiais interesais ir poreikiais. Ji gana paplitusi kriminologinėje literatūroje, taip pat daugelyje šiame straipsnyje cituojamų mokslo darbų. Straipsnyje labiau linkstama vartoti vietos bendruomenės terminą, kadangi jis yra platesnis ir drauge apima ir kaimynysčių bendruomenės sąvokos požymius.

žodiniu pabarimu, įspėjimu, fiziniu įsikišimu ir pan.), taip pat ir organizuotomis veiklomis (pavyzdžiui, saugios kaimynystės ar savisaugos grupių veikla ir pan.).¹⁶

Taigi neformali socialinė kontrolė – alternatyvių baudmės formų įgyvendinimas ar jų grėsmės sukėlimas: pavyzdžiui, grėsmė stigmų, kuriomis gali būti paženklinti tie, kurie pažeidžia bendruomenės normas, arba gėdos jausmo grėsmė, jei bendruomenės narys pažeidžia normas, kurias yra perėmęs.¹⁷

S. R. Schneiderio teigimu, yra du socialinės kontrolės raidos bendruomenėse būdai:

- natūralusis – kai gyventojų mobilumas yra minimalus, socialinės kontrolės institucijos yra tvirtos ir egzistuoja stiprūs socialiniai ryšiai;¹⁸
- intencinis (arba tikslinis) – kai neformalią socialinę kontrolę siekiama įdiegti bendruomenėje, kurioje socialinė kontrolė neegzistuoja arba yra labai silpna. Toks socialinės kontrolės modelis grindžiamas implantavimo arba transplantavimo hipoteze.¹⁹

Būtent socialinės kontrolės implantavimo hipoteze paremtos pirmosios bendruomeninės prevencijos programos. Buvo iškeltas esminis klausimas, ar įmanoma įdiegti socialinės kontrolės mechanizmus socialiai dezorganizuotose vietos bendruomenėse.

Tokios bendruomeninės prevencijos hipotezės teoriniu pagrindu laikoma C. R. Shaw ir H. D. McKey'aus socialinės dezorganizacijos teorija.²⁰ Šie kriminologai tyrė bendruomenės charakteristikų poveikį nusikalstamumui. Savo tyrimais jie nustatė, kad aukštas nusikalstamumo lygis paprastai būdingas miestų rajonams, kurie pasižymi didele etnine ir klasine gyventojų įvairove bei mobilumo laipsniu, neproporcingai dideliu jaunimo skaičiumi.²¹ Jie nustatė, kad viena pagrindinių didelio nu-

¹⁶ *Schneider S. R.* Obstacles to collective action in socially disadvantaged neighbourhoods: Toward a radical planning theory of community crime prevention. A thesis in partial fulfilment of the requirements for degree of doctor of philosophy. The University of British Columbia, 1997, p. 44–45.

¹⁷ *Grasmick H. G., Jacobs D., Mc Collom C. B.* Social Class and Social Control: an Application of Deterrence Theory // *Social Forces*, 1983, Nr. 62, p. 359–374.

¹⁸ *Schneider S. R.* Obstacles to collective action in socially disadvantaged neighbourhoods: Toward a radical planning theory of community crime prevention. A thesis in partial fulfilment of the requirements for degree of doctor of philosophy. The University of British Columbia, 1997, p. 45.

¹⁹ Ten pat.

²⁰ Ši teorija daugelio bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos tyrėjų apskritai laikoma bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos pagrindu, nepaisant vėliau išplėtotų skirtingų jos modelių ir paradigmu.

²¹ *Greenberg S. W., Rohe W. M., Williams J. R.* Informal citizen action and crime prevention at the neighbourhood level: Synthesis and assessment of the research. Washington, DC: U.S. Department of Justice, National Institute of Justice, 1985.

sikalstamumo tam tikruose miestų rajonuose priežasčių – socialinė dezorganizacija, kuri buvo apibrėžiama kaip bendruomenės ir jos institucijų nepajėgumas įgyvendinti vyraujančių gyventojų vertybių ir palaikyti socialinę ir fizinę tvarką. Tos institucijos ir organizacijos – tai šeima, parapija, kitos vietos bendruomenės organizacijos, kurios palaikydavo integralią bendruomenę ir perduodavo gyventojams socialinio elgesio normas bei reguliuodavo jų laikymąsi. Šis teorinis apibrėžimas buvo suformuluotas vadovaujantis sisteminiu požiūriu – tariamai dezorganizuota bendruomenė buvo suvokiama kaip kenčianti dėl suirusių ar susilpnėjusių draugystės, brolystės, pažinčių tinklų ir atitinkamai susilpnėjusio socializacijos proceso.²²

Remiantis šia teorija buvo formuluojamos pirmosios bendruomeninės prevencijos strategijos, kurių pagrindinis tikslas – organizuoti dezorganizuotas vietos bendruomenes, stiprinant (arba kuriant) neformalios socialinės kontrolės institucijas, skatinant gyventojų elgesį, kuris palaikytų socialinių normų laikymąsi.²³

Tačiau kaip parodė vėlesni tyrimai,²⁴ tokios prevencijos programos nebuvo veiksmingos ir iš esmės socialinės dezorganizacijos ir nusikalstamumo situacijos tuose rajonuose nepakeitė. Tai lėmė įvairios priežastys, tačiau pagrindinė priežastis, kaip teigia S. R. Schneideris, – klaidingas bendruomenių (bendruomeniškumo) vaidmens nusikaltimų prevencijoje suvokimas.²⁵ Klaidingos teorinės prielaidos apie bendruomenės elementų vaidmenį lėmė ir neveiksmingą jomis paremtų prevencinių programų įgyvendinimą.²⁶

Nesėkmės bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos praktikoje paskatino mokslininkus permąstyti kai kurių struktūrinių bendruomenės elementų vaidmenį

²² Sampson R. J. Network and neighbourhoods: the implications of connectivity for thinking about crime in the modern city. Network logic, 2004.

²³ Žr.: Hope T. Community Crime Prevention // Crime and Justice, 1995, Nr. 19 (44).

²⁴ Žr.: Hope T. Community Crime Prevention // Crime and Justice, 1995, Nr. 19 (44); Schneider S. R. Obstacles to collective action in socially disadvantaged neighbourhoods: Toward a radical planning theory of community crime prevention. A thesis in partial fulfilment of the requirements for degree of doctor of philosophy. The University of British Columbia, 1997.

²⁵ Schneider S. R. Obstacles to collective action in socially disadvantaged neighbourhoods: Toward a radical planning theory of community crime prevention. A thesis in partial fulfilment of the requirements for degree of doctor of philosophy. The University of British Columbia, 1997.

²⁶ Pagrindinės teorinių interpretacijų klaidos buvo padarytos ne dėl pačios neformalios socialinės kontrolės poveikio nusikalstamumui, kuris pripažįstamas beveik visų mokslininkų. Nedaug diskutuojama ir dėl svarbaus pliečių vaidmens užtikrinant neformalią socialinę kontrolę, kuri iš esmės ir yra vadinama neformalia, kadangi įgyvendinama ne valdžios institucijų, o gyventojų ir jų nevalstybinių socialinių darinių. Pagrindinė problema kyla tuomet, kai neformali socialinė kontrolė susiejama su bendruomenės samprata ir struktūrinių bendruomenės elementų bei jų vaidmens užtikrinant neformalią socialinę kontrolę suvokimu arba, kitaip tariant, su bendruomenėje esančių socialinės kontrolės veiksmų interpretavimu.

užtikrinant veiksmingą socialinę kontrolę. Toliau šiame straipsnyje pateikiama pagrindinių bendruomenės socialinės ir kultūrinės struktūros elementų bei jų sąveikos su neformalia socialine kontrole analizė.

3. SOCIALINIŲ RYŠIŲ VAIDMUO IR JŲ SUVOKIMAS BENDRUOMENINĖJE NUSIKALSTAMUMO PREVENCIJOJE

Socialiniai ryšiai bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos teorijoje buvo laikomi esminiu veiksniu, lemiančiu neformalios socialinės kontrolės funkcionavimą. Keliamą hipotezę, kad socialinis bendruomenės integruotumas, bendruomeniškumo jausmas – pagrindiniai nepriklausomi kintamieji, kurie skatina socialinę kontrolę ir veiksmingą nusikalstamumo prevenciją.

Gana ilgai daugelis neformalios socialinės kontrolės tyrėjų pritarė nuostatai, kad kuo tvirtesniais socialiniais ryšiais susijusi ir kuo labiau socialiai integruota yra žmonių grupė, tuo veiksmingesnė neformali socialinė kontrolė. Taigi buvo pabrėžiamas bendruomeniškumo kaip stiprių socialinių ryšių (socialinės sanglaudos) ir socialinės kontrolės tarpusavio priklausomumo ryšys. Šią hipotezę patvirtino ir kai kurie moksliniai tyrimai. Pavyzdžiui, S. W. Greenberg ir kiti²⁷ nustatė, kad kuo labiau socialiai integruota yra grupė, tuo mažesnė tikimybė, kad ją neigiamai paveiks, dezorganizuos tam tikri išorės veiksniai kaip nusikalstamumas ir pan. W. G. Skoganas ir N. G. Maxfieldas teigia, kad žmonės, artimai susiję su vietine socialine sistema, labiau linkę saugoti savo gyvenamąją aplinką (namus).²⁸ A. R. Gillisas ir J. Haganas atskleidė, kad liudininkai labiau linkę įsikišti į teisės pažeidimų situacijas, kai auka yra pažįstamas asmuo ir kai įvykis nutinka jų gyvenamojoje vietovėje.²⁹

Vis dėlto vėliau šis požiūris sulaukė kritikos. Vėlesni tyrimai parodė, kad nemažai bendruomenių, kurioms būdingi stiprūs socialiniai ryšiai, nusikalstamumo ir netvarkos lygis buvo aukštas³⁰ arba nebuvo rasta patikimų įrodymų, kad tvirti

²⁷ Greenberg S. W., Rohe W. M. Neighbourhood design and crime: a test of two perspectives // Journal of the American Planning Association, 1984, Nr. 1 (50), p. 48–61.

²⁸ Skogan W. G., Maxfield N. G. Coping with crime: individual and neighbourhood reactions. Beverly Hills: Sage, 1981 (cit. iš Schneider S. R. Obstacles to collective action in socially disadvantaged neighbourhoods: Toward a radical planning theory of community crime prevention. A thesis in partial fulfilment of the requirements for degree of doctor of philosophy. The University of British Columbia, 1997.)

²⁹ Gillis A. R., Hagan J. Bystander Apathy and the Territorial Imperative // Sociological Inquiry, 1983, Nr. 4 (53), p. 449–460.

³⁰ Kubrin G. E., Weitzer R. New Directions in Social Disorganization Theory // Journal of Research in Crime and Delinquency, 2003, Nr. 4; Browning C. R. Illuminating the Downside of Social Capital: Negotiated Coexistence, Property Crime and Disorder in Urban Neighbourhoods // American Behavioral Scientists,

socialiniai ryšiai (tinklai) mažintų nusikalstamumą.³¹ Socialinės dezorganizacijos teorijose ir jomis paremtuose tyrimuose socialiniai ryšiai labai dažnai buvo tapatinami su neformalia socialine kontrole, tačiau tai nėra tapačios kategorijos. Socialiniai ryšiai gali būti svarbus kintamasis, skatinantis neformalią socialinę kontrolę, tačiau bendruomenė yra kur kas platesnė kategorija, čia svarbūs ir kiti socialiniai bei kultūriniai veiksniai.

Galima išskirti šias pagrindines stiprių socialinių ryšių, kaip neformalios socialinės kontrolės veiksnio, interpretavimo problemas:

- netikslus socialinių ryšių vaidmens užtikrinant socialinę kontrolę suvokimas;
- pernelyg abstraktus socialinių ryšių suvokimas, neatsižvelgiant į jų realią įvairovę. Yra labai įvairių socialinių ryšių, todėl jų kaip vieno kintamojo interpretacija metodologiniu požiūriu yra klaidinga. Svarbu suvokti įvairių socialinių ryšių tipų santykį su socialine kontrole ir moksliniuose tyrimuose atitinkamai juos diferencijuoti;
- kitų socialinių ir kultūrinių veiksnių įtaka neformaliai socialinei kontrolei.

3.1. Socialinių ryšių bendruomenėje pobūdis ir jų struktūros ypatumai

Suvokti bendruomenės elementų ir neformalios socialinės kontrolės (kaip bendruomenės poveikio nusikalstamumui formos) sąveiką padeda socialinio kapitalo teorija. Socialinio kapitalo idėja paremti daugelis pastarųjų trijų dešimtmečių bendruomenės lygmens tyrimų. Socialinis kapitalas, nepaisant kai kurių vienas kitam prieštaraujančių apibrėžimų, paprastai suvokiamas kaip socialinių ryšių tarp žmonių išraiška. Sociologas R. Putnamas apibrėžia socialinį kapitalą kaip tinklus, normas ir pasitikėjimą, kurie palengvina koordinavimą ir bendradarbiavimą siekiant tarpusavio naudos.³²

Socialinio kapitalo samprata padeda aiškiau suvokti struktūrinių bendruomenės elementų turinį ir tiksliau apibrėžti jų santykį su neformalia socialine kontrole ir nusikalstamumu. Socialinis kapitalas paprastai apibrėžiamas kaip neapčiuopiami resursai, kuriuos sukuria žmonės ir kurie palengvina veikimą siekiant bendros

2009, Nr. 52;

Pattilo-McCoy M. Black picket nences. Chicago: University of Chicago press, 1999; *Bursik R. J., Gasmick H. G.* Neighbourhoods and Crime: The Dimensions of Effective Community Control. New York: Lexington Books, 1993.

³¹ *Bellair P. E.* Social interaction and community crime: Examining the importance of neighbour networks // *Criminology*, 1997, Nr. 35, p. 677–704.

³² *Putnam R. D.* The prosperous community: social capital and community life // *American Prospect*, 1993, Nr. 4 (13).

naudos.³³ Socialinis kapitalas (jo veiksmingumas) pasireiškia socialinių vertybių ir socialinių tinklų santykiu. Socialinės vertybės, būdingos atskiriems individams, yra socialinio kapitalo šaltinis, tačiau tos vertybės tampa veiksmingos (t. y. duoda naudą) tik tuomet, kai yra įsitvirtinusios tankiame žmonių tarpusavio socialinių santykių tinkle. Kaip teigia R. Putnamas, daugybės dorų, tačiau tarpusavyje izoliuotų individų bendruomenė nebūtinai turi daug socialinio kapitalo.³⁴

Taigi socialinio kapitalo teorijoje socialiniai ryšiai (socialiniai tinklai) suvokiami kaip tuos resursus perduodantis elementas, o ne patys socialiniai ryšiai kaip socialinės kontrolės resursas. Patys resursai apibūdinami kaip tarpusavio pareigos, informacija, socialinės ir moralinės normos, pasitikėjimas ir pan. Pavyzdžiui, kaimynų tėvų įsipareigojimai dalytis informacija gali padėti kontroliuoti jų vaikų elgesį.

Svarbi teorinio interpretavimo problema – tai abstraktus socialinių ryšių suvokimas, neatsižvelgiant į jų įvairovę ir skirtingus tipus. Socialinių ryšių gali būti labai įvairių: nuo gana spontaniškų draugystės ryšių iki organizuotų formalių bendruomenės ryšių (pvz., dalyvavimas įvairiose organizacijose, organizuotose prevencijos programose ir pan.). Metodologiškai svarbus socialinių ryšių klasifikavimas, kadangi tai gali padėti suvokti įvairių jų tipų skirtingą santykį su neformalia socialine kontrole ir nusikalstamumu. Šiame kontekste tikslinga aptarti amerikiečių mokslininko M. Woolcocko pateiktą socialinių ryšių tipologiją. Jis socialinius ryšius sieja su socialiniu kapitalu ir išskiria horizontaliųjų ir vertikalųjų socialinių ryšių kapitalo formas.³⁵ Horizontaliuosius jis skirsto į rišamąjį ir jungiamąjį (tiltinių) socialinį kapitalą.

Rišamasis socialinis kapitalas apima stiprius socialinius ryšius, siejančius žmones ir jų grupes, kuriems būdingos panašios vertybės, interesai, kilmė ir pan. Šie ryšiai – tai tarsi socialiniai „klijai“, palaikantys tarpusavio priklausomybę.

Jungiamasis (tiltinis) socialinis kapitalas apima ryšius tarp skirtingų socialinių grupių – skirtingų kartų, kultūrinių, etninių ir religinių grupių. Tai paprastai silpnesni, ne tokie intensyvūs, mažiau prisirišimo reikalaujantys socialiniai ryšiai, svarbūs tarpusavio pasitikėjimo ir supratimo heterogeniškos bendruomenės raidai.

Vertikalusis socialinis kapitalas apima ryšius, kurie susieja žmones su vietinių paslaugų teikėjais, jų šaltiniais. Tai vertikalūs santykiai, kurie jungia žmones ir bendruomenes su resursais, esančiais už vietos bendruomenės ribų, plačiojoje visuomenėje, paprastai teikiamų iš formaliųjų institucijų. Šie santykiai palaiko

³³ Coleman J. Social capital in the creation of human capital // American Journal of Sociology, 1988, Nr. 94, p. 100.

³⁴ Putnam R. D. Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community. New York: Simon and Schuster, 2000, p. 19.

³⁵ Woolcock M. The place of social capital in understanding social and economic outcomes // Isuma: Canadian Journal of Policy Research, 2001, Nr. 2 (1), p. 11–17.

socialinę pusiausvyrą, suteikdami priėjimą prie socialinių paslaugų, informacijos ir galimybių.

Vertikaliuosiuose santykiuose svarbus gyventojų gebėjimas susikalbėti su vietinėmis valdžios institucijomis ir gebėjimas prieiti prie ekstrabendruomeninių resursų. Tačiau tokios gyventojų galimybės nulemtos ir politinių bei ekonominių valdžios sprendimų ir institucijų bei žiniasklaidos požiūrio.³⁶

Remiantis šiais skirtingų socialinių ryšių tipais toliau straipsnyje bus aptariami pagrindiniai jų santykio su neformalia socialine kontrole aspektai.

3.2. Stiprūs socialiniai ryšiai ir kultūriniai veiksniai (bendruomenės subkultūros įtaka)

Kaip minėta, nusikalstamų prevencijos teorijoje buvo akcentuojamas stiprių socialinių ryšių vaidmuo. Kaip vėliau parodė atlikti tyrimai,³⁷ jų vaidmuo neatsiejamas nuo kultūrinių bendruomenės charakteristikų.

Kaip minėta, socialiniai ryšiai bendruomenės socialinio kapitalo struktūroje yra socialinių vertybių laidininkai. Šios struktūros kontekste svarbu nagrinėti socialinių ryšių ir neformalios socialinės kontrolės poveikį. Tikslinga išskirti tokius svarbius bendruomenės elementus, kurie lemia socialinių ryšių virtimą (ar nevirtimą) neformalia socialine kontrole:

- Bendruomenės vertybės, kurias socialiniai ryšiai perduoda ir palaiko.
- Bendruomenės resursai, kurie perduodami pasitelkus socialinius ryšius.

Stiprių socialinių ryšių santykį su neformalia socialine kontrole tikslinga nagrinėti per kultūrinę vertybinę bendruomenių prigimties prizmę. Bendruomenės kultūrinį ir socialinį pagrindą sudaro jos narių vertybės, normos, kurios įgyvendinamos ir perduodamos per socialinius ryšius (socialinius tinklus), socialinė kontrolė – kaip sankcijų sistema, ji užtikrina vertybių ir normų laikymąsi, bendruomenės stabilumą ir vientisumą. Socialinis kapitalas, kaip bendruomenėje slypintys resursai, per bendruomenės narių ryšius panaudojamas socialinei kontrolei užtikrinti ir palaikyti. Kaip minėta, socialiniai ryšiai čia nėra resursai, o tik jų laidininkas, leidžiantis

³⁶ Crawford A. Fixing Broken Promises?: Neighbourhood Wardens and Social Capital // *Urban studies*, 2006, Nr. 43, p. 962.

³⁷ Pattilo-McCoy M. Black picket nences. Chicago: University of Chicago press, 1999; Warner B. D. and Wilcox Rountree P. Local Social Ties in a Community and Crime Model: Questioning the Systematic Nature of Informal Social Control // *Social Problems*, 1997, Nr. 4 (44); Browning C. R. Illuminating the Downside of Social Capital: Negotiated Coexistence, Property Crime and Disorder in Urban Neighbourhoods // *American Behavioral Scientists*, 2009, Nr. 52; Sampson R. J., Bartusch D. J. Legal Cynicism and (Sub-cultural?) Tolerance of Deviance: The Neighbourhood Context of Racial Differences // *Law and Society Review*, 1998, Nr. 32, p. 777–804; Kubrin G. E., Weitzer R. New Directions in Social Disorganization Theory // *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 2003, Nr. 4.

bendruomenei naudotis turimais resursais. Šia prasme socialinių ryšių vaidmuo yra svarbus, tačiau jis nėra lemiamas veiksmingos neformalios socialinės kontrolės veiksnys. Neformalią socialinę kontrolę lemia kultūriniai veiksniai, pasireiškiantys bendruomenės vertybėmis, nuostatomis bei jų formuojamomis socialinėmis ir moralinėmis normomis. C. R. Shaw ir H. D. McKay'aus socialinės dezorganizacijos teorijoje kultūriniai veiksniai laikomi svarbiu bendruomenės organizuotumo veiksmu, tačiau vėlesniuose jų tyrimuose neskiriama daug dėmesio šiam aspektui. Socialinės bendruomenių dezorganizacijos tyrėjai ilgą laiką koncentravosi tik ties socialiniais struktūriniais bendruomenės veiksniais.³⁸

Kaip minėta, vėlesni, per pastaruosius 20 metų JAV mokslininkų atlikti tyrimai³⁹ parodė, kad net ir stiprių socialinių ryšių bendruomenėse vyravo aukšti nusikalstamumo ir gyventojų viktimizacijos lygiai. Tai vertė mokslininkus ieškoti to priežasčių ir iš naujo persvarstyti socialinių ryšių įtaką neformaliai socialinei kontrolei.

JAV ir Didžiosios Britanijos mokslininkų atlikti tyrimai⁴⁰ parodė, kad didelę reikšmę turi vertybinės bendruomenės narių nuostatos arba bendruomenių subkultūra. Ji pasireiškia keliais būdais. Visų pirma vertybinės bendruomenės nuostatos gali nesutapti su bendrai priimtomis visuomenės vertybėmis ir normomis. Pavyzdžiui, tam tikrose bendruomenėse vyrauja visai kitokios ir neretai įstatymams prieštaraujantys vertybės, taigi jas palaikantys bendruomenės ryšiai nepadės užtikrinti socialinės nu-

³⁸ *Kubrin G. E., Weitzer R.* New Directions in Social Disorganization Theory // *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 2003, Nr. 4.

³⁹ *Kubrin G. E., Weitzer R.* New Directions in Social Disorganization Theory // *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 2003, Nr. 4; *Browning C. R.* Illuminating the Downside of Social Capital: Negotiated Coexistence, Property Crime and Disorder in Urban Neighbourhoods // *American Behavioral Scientists*, 2009, Nr. 52;

Pattilo-McCoy M. Black picket nences. Chicago: University of Chicago press, 1999; *Bursik R. J., Grasmick H. G.* Neighbourhoods and Crime: The Dimensions of Effective Community Control. New York: Lexington Books, 1993.

Bellair P. E. Social interaction and community crime: Examining the importance of neighbour networks // *Criminology*, 1997, Nr. 35, p. 677–704.

⁴⁰ *Crawford A.* Appeals to Community and Crime Prevention // *Crime, Law and Social Change*, 1995, Nr. 22, p. 97–126; *Crawford A.* Questioning Appeals to Community within Crime Prevention and Control // *European Journal on Criminal Policy and Research*, 1999, Nr. 7, p. 509–530; *Pattilo-McCoy M.* Black picket nences. Chicago: University of Chicago press, 1999; *Warner B. D. and Wilcox Rountree P.* Local Social Ties in a Community and Crime Model: Questioning the Systematic Nature of Informal Social Control // *Social Problems*, 1997, Nr. 4 (44); *Browning C. R.* Illuminating the Downside of Social Capital: Negotiated Coexistence, Property Crime and Disorder in Urban Neighbourhoods // *American Behavioral Scientists*, 2009, Nr. 52; *Sampson R. J., Bartusch D. J.* Legal Cynicism and (Subcultural?) Tolerance of Deviance: The Neighbourhood Context of Racial Differences // *Law and Society Review*, 1998, Nr. 32, p. 777–804; *Kubrin G. E., Weitzer R.* New Directions in Social Disorganization Theory // *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 2003, Nr. 4.

sikalstamumo kontrolės, o atvirkščiai – skatins įstatymams prieštaraujantį elgesį.⁴¹

Antra, socialiniai tinklai tarpusavyje gali sieti paklusnius įstatymui ir linkusius nusikalsti gyventojus. M. Pattilo-McCoy juodaodžių vidurinės klasės bendruomenės tyrime⁴² Čikagoje atskleidė stiprių socialinių ryšių ribas skatinant neformalią socialinę kontrolę: vietos bendruomenėse, kuriose tarpusavio santykiais yra susiję tiek įstatymui paklusnūs, tiek nusikaltimus darantys gyventojai, socialinė nusikalstamumo kontrolė yra silpna. Čia veikia vadinamasis koegzistencinis tarpusavio sutarimo modelis (angl. *negotiated-coexistence*), kai socialiniai ryšiai veikia kaip nusikalstamo elgesio apsaugos nuo išorės (pvz., teisėsaugos institucijų) mechanizmas. Autorė teigia, kad tvirti vietiniai ryšiai skatina socialinę sanglaudą, bet tuo pat metu jie skatina tinklų, kurie kliudo bendruomenėms atsikratyti nusikaltimų, susijusių su narkotikais ir organizuotų grupuočių veikla, plėtotę. Tad glaudūs socialiniai ryšiai turi tiek pozityviąją, tiek negatyviąją pusę. Tai primena mums, kad kalbant apie socialinius tinklus svarbu paklausti, kas tarpusavy susieta, nes tinklai nėra vienodi ir prosocialūs savo prigimtimi.⁴³

Pirmieji du būdai rodo, kad vertybinės gyventojų nuostatos formuoja ir socialinę kontrolę, o socialiniai tinklai tik padeda jas perduoti, nesvarbu, ar jos socialios, moralios, ar antisocialios ir amoralios. Trečiasis vadovaujasi subkultūros teorijų krypties socialinės frustracijos idėjomis: net ir pritardamos bendroms visuomenės vertybėms tam tikros bendruomenės gali jų nepaisyti ir toleruoti įstatymui priešingą elgesį dėl socialinių ir ekonominių resursų trūkumo, pasireiškiančio tuo, kad jie paprasčiausiai dėl savo socialinės ir ekonominės padėties nėra pajėgūs palaikyti ir įgyvendinti bendrų visuomenės vertybių. Taip čia susiformuoja įstatymo nesilaikymo ir teisinio cinizmo būseną.

Pavyzdžiui, JAV sociologas W. J. Wilsonas teigia, kad skurdžių bendruomenių gyventojai linkę susisaistyti glaudžiais tarpusavio ryšiais, bet tai nebūtinai sukuria tokius kolektyvinius resursus kaip socialinė kontrolė.⁴⁴ Jo aiškinimu, ryšiai tokiose miestų bendruomenėse yra labiau asmeniniai ir siauri (apimantys nedideles gyven-

⁴¹ Galima pateikti tokių pavyzdžių kaip futbolo chuliganų, romų, organizuotų nusikalstamų grupuočių bendruomenės, neformalios jaunimo grupės, uždaros religinės bendruomenės (sektos) ir pan.

⁴² *Pattilo-McCoy M.* Black picket nences. Chicago: University of Chicago press, 1999.

⁴³ *Sampson R. J.* Network and neighbourhoods: the implications of connectivity for thinking about crime in the modern city. *Network logic*, 2004, p. 158.

⁴⁴ *Wilson W. J.* The Truly Disadvantaged. Chicago: University of Chicago Press, 1978. (Cit. iš: *Sampson R. J.* Network and neighbourhoods: the implications of connectivity for thinking about crime in the modern city. *Network logic*, 2004, p. 159).

tojų grupės) bei natūraliai socialiai izoliuoti nuo viešųjų resursų.⁴⁵

Kaip teigia B. D. Warner ir P. Wilcox Rountree, paprasčiausiai mažai tikėtina, kad žmonės imsis kontroliuoti – neformaliai bausti, drausminti žmones dėl netinkamo elgesio, jei jo tikėtis supančioje realybėje yra nerealu.⁴⁶ Šios mokslininkės savo atliktu tyrimu JAV Sietlo mieste⁴⁷ išryškino tendenciją, rodančią didesnio cinizmo ir skurdo lygio konkrečiame rajone santykį: žmonės, kuriems visuomenės vertybės yra sunkiai pasiekiamos, arba nuleidžia rankas ir tenkinasi esama padėtimi, arba siekia visuomenės vertybių jiems prieinamomis priemonėmis, kurios neretai būna neteisėtos. Taigi skurdas didina ir nenusikalstančių žmonių toleranciją, kadangi, patirdami panašią padėtį kaip ir nusikalstantys bendruomenės nariai, jie pateisina tokį pažeidėjų elgesį.

Subkultūrų teorijos idėjos verčia permąstyti ir pačią neformalios socialinės kontrolės kaip bendruomenės elemento sąvoką ir jos vaidmenį užkertant kelią nusikalstamumui ir antisocialiam elgesiui.

Kalbant apie neformalią socialinę kontrolę, visų pirma reikia pabrėžti, kad tai konkrečios vietos bendruomenės, o ne visos visuomenės (arba valstybės) kategorija, ir ji stipriai susijusi su bendruomenės subkultūra.

O štai nusikalstamumas yra visuomeninė (arba valstybinė) kategorija, nes tai yra visuma veikų, kurias valstybė teisiškai formalizuoja ir įvardija kaip nusikalstamas, tačiau nebūtinai tokį patį elgesį vienodai suvoks ir įvardys konkrečios bendruomenės, kuri pripažįsta skirtingas vertybes, nariai.

Bendruomenė, kaip minėta, apibūdinama tokiais elementais kaip socialiniai ryšiai, bendrumo jausmas, paremtas bendromis vertybėmis, socialinėmis ir moralinėmis normomis. Neformali socialinė kontrolė veikia kaip bendruomenės vertybių ir elgesio normų užtikrinimo instrumentas, pasitelkdama socialines sankcijas (tiek bausmes, tiek paskatinimus) ir jų galimybę bei grėsmes. Taigi socialinė kontrolė tampa tarsi bendruomenės socialinio stabilumo sąlyga. Tačiau neformali socialinė kontrolė – kaip bendruomenės elementas – užtikrina tik bendruomenės normų laikymąsi ir stabdo tik tokį elgesį, kuris prieštarauja bendruomenės normoms. Nusikalstamumo atžvilgiu neformali socialinė kontrolė bus efektyvi tik tada, jei nusikalstamą elgesį apibrėžiančios teisės normos sutaps su konkrečios bendruomenės normomis ir vertybėmis. Taigi neformalią socialinę kontrolę galima vadinti nusikalstamumą stabdančiu veiksmu tik tuo atveju, jeigu vietos bendruomenės vertybės ir socialinės normos atitinka plačiosios visuomenės vertybes ir normas – arba, kitaip tariant – jei tiek

⁴⁵ Ten pat.

⁴⁶ Warner B. D., Wilcox Rountree P. Local Social Ties in a Community and Crime Model: Questioning the Systematic Nature of Informal Social Control // Social Problems, 1997, Nr. 4 (44).

⁴⁷ Ten pat.

bendruomenėje, tiek plačiojoje visuomenėje tas pats elgesys vertinamas vienodai.

Kaip minėta, bendruomenėms gali priklausyti ir įstatymams paklusnūs, ir juos pažeisti linkę gyventojai. Jei abi šias gyventojų grupes sieja stiprūs socialiniai ryšiai, visų pirma jie tarnaus bendruomenės, o ne visuomenės interesų apsaugai. Čia tokios vertybės, kaip bendruomenės narių solidarumas, tarpusavio draugiškumas, ištikimybė ir panašiai, užima aukštesnę poziciją paklusniųjų gyventojų vertybių hierarchijoje nei nepakantumas nusikalstamam elgesiui. Taigi socialiniai ryšiai susaisto ir atlieka apsauginį vaidmenį nusikalsti linkusių piliečių atžvilgiu.

Tai leidžia teigti, kad neformali socialinė kontrolė visada veikia tose bendruomenėse, kurios vadovaujasi bendromis vertybėmis, socialinėmis ir moralinėmis normomis bei jas palaikančiais socialiniais ryšiais. Neformali socialinė kontrolė visada veiks kaip tas vertybes saugantis bendruomenės komponentas, tačiau ne visada tai bus neformali socialinė kontrolė įstatymo (valstybės) apibrėžto nusikalstamo elgesio atžvilgiu.

Taigi tipinis stiprios bendruomenės modelis, suvokiamas kaip gyventojų vertybių, normų, bendrumo jausmo vienovė, kurios vientisumą palaiko socialiniai ryšiai ir neformali socialinė kontrolė, pateikia mums tokią bendruomenę (ir bendruomeniškumą), kuri prevenciškai veiks nusikalstamumą tuo atveju, jei formaliai įstatymo apibrėžtas elgesys toks bus laikomas ir bendruomenės vertybių ir moralinių bei socialinių normų sistemoje.

3.3. Kai kurie stipriais socialiniais ryšiais pagrįsto bendruomeniškumo pavojai praktiniame nusikalstamumo prevencijos lygmenyje

Tam tikros teorinio interpretavimo klaidos gali sukelti problemų praktiniame lygmenyje. Pavyzdžiui, A. Crawfordo teigimu, stiprūs socialiniai ryšiai skatina uždarumą, nepriitarimą ir netoleranciją tam, kas neatitinka bendruomenės vertybių.⁴⁸ Socialiniai ryšiai pradeda veikti kaip savigynos mechanizmas – kaip tinklas, kuris saugo nuo „svetimųjų“ įsiveržimo arba sugaudo tas „žuvis“, kurios nori prasiskverbti ir pakenkti bendruomenės vertybėms. Kai kurios subkultūros teorijos⁴⁹ teigia, kad tam tikros socialinės, etninės ar rasinės grupės, pvz., jaunimo gaujos, romai, skurstantieji ir pan., turi kitokias nei visuomenėje pripažintos vertybės, todėl savo elgesiu gina savo vertybes ir laikosi savo normų, taip priešindamiesi visuomenės vertybėms ir laužydami socialines (teisės) normas. Tokiu pačiu būdu, tik jau nukreiptu į mažumos subkultūrų bendruomenes,

⁴⁸ Crawford A. Appeals to Community and Crime Prevention // Crime, Law and Social Change, 1995, Nr. 22.

⁴⁹ Pavyzdžiui, kriminologų W. Milerio, W. Ferracuti, W. Wolfgango, E. Banfieldo, S. Kobrino, A. Coheno subkultūros teorijos (žr.: *Justickis V. Kriminologija*. I d. Vilnius: LTU leidykla, 2001; *Dobryninas A., Sakalauskas G., Žilinskienė L. Kriminologijos teorijos*. Vilnius: Eugrimas, 2008).

gali veikti ir stiprios bendruomenės, pritariančios bendroms visuomenės vertybėms ir aktyviai jas palaikančios. Tokios bendruomenės įgyvendina neformalios socialinės kontrolės mechanizmus, kurie gali būti apibūdinami kaip bendruomenių savignyos procesai. Čia išskyla du tarpusavyje susiję pavojai:

- stigmatizacijos pavojus;
- susidorojimo su skirtingai mąstančiais ir besielgiančiais pavojus.

Kaip minėta, subkultūrų teorijose kalbama apie tam tikras žmonių grupes, kurioms būdingi antvisuomeniniai įsitikinimai, ir tokie žmonės savo veiksmais eina prieš visuomenės vertybes pažeisdami visuomenės normas, neretai darydami nusikalstamas veikas. Iš tiesų nusikalstama veikla tampa tokių žmonių gyvenimo būdu. Visuomenėje yra nemažai socialinių ir etninių bendruomenių, kurių tik tam tikra dalis narių elgiasi asocialiai, tačiau neretai jų elgesį didelė dalis piliečių „užkljuoja“ visai socialinei (etninei) grupei, kuriai jie priklauso. Pavyzdžiui, žinomas olandų kriminologas R. Van Swaaningenas teigia, kad šių dienų Olandijoje debatuose apie tokias problemas, kaip triukšmas, jaunimo gaujos, terorizmas, piktnaudžiavimas socialinėmis garantijomis ir pan., tapo išimtimi atvejai, kai neminimos etninės grupės.⁵⁰ Tokių procesų gali paaiškinti stigmatizacijos teorija. Tam tikrų socialinių grupių ir bendruomenių stigmatizavimo tendencijos pastebimos ir bendruomenėms siekiant užtikrinti saugią aplinką. Įvairūs tyrimai⁵¹ atskleidžia, kad saugios kaimynystės programos neretai būna nukreiptos į tam tikras socialines, etnines ar rasines grupes, kurias vietiniai gyventojai sieja su teisės pažeidėjais. Kaip pavyzdys gali būti pateikiamos kai kurios gyventojų patruliavimo ar stebėjimo programos, kai „įtartinų asmenų“ stebėjimas neretai virsdavo tam tikros rasės ar tautybės žmonių stebėjimu. R. K. Yin ir kiti bendraautoriai savo tyrimu atskleidė, kad patruliavimo grupės buvo populiariausios heterogeniškos bendruomenėse, tačiau daugelis jų formuotos selektyviai – tik iš vienos socialinės grupės asmenų, remiantis tos kategorijos asmenų vertybėmis, todėl jų veiklą, kalbant ir apie nusikalstamumo prevenciją, greičiau galima pavadinti bendruomenę skaldančia nei integruojančia ir vienijančia.⁵² Vankuverio miesto Maunt Plezanto rajone atliktas tyrimas parodė, kad viena bendruomeninės prevencijos programos nepritapimo priežasčių buvo ta, jog prevencijos vykdytojai priklausė vidurinei klasei, kurios atstovai sudarė rajono gyventojų mažumą. Jie įgyvendino prevenciją, remdamiesi vidurinės klasės interesais

⁵⁰ Van Swaaningen R. *Critical Criminology: Visions from Europe*. London: Sage, 1997.

⁵¹ Skogan W. G. *Community organizations and Crime // Crime and Justice*, 1988, Nr. 10 (39), p. 47; Schneider S. *Organizational obstacles to participation in community crime prevention programs // Int'l Crim. Just. Rev.*, 2000, Nr. 10 (32); Crawford A. *Appeals to community and crime prevention // Crime, Law and Social Change*, 1995, Nr. 22; Hope T. *Community Crime Prevention // Crime and Justice*, 1995, Nr. 19 (44).

⁵² Skogan W. G. *Community organizations and Crime // Crime and Justice*, 1988, Nr. 10 (39), p. 47.

ir poreikiais, tačiau didesnė dauguma gyventojų nepritarė tokioms prevencinėms priemonėms, kadangi jų prioritetiniai poreikiai buvo visai kitokie, pavyzdžiui, įvairių socialinių paslaugų poreikis ir pan.⁵³

Šias problemas visų pirma galima paaiškinti stiprių socialinių ryšių vietos bendruomenės prigimtimi – ją sudaro žmonės, kurių vertybės ir interesai panašūs, juos sieja bendrumo jausmas. Visi tie žmonės arba tos žmonių grupės, kurie nepriklauso tai grupei, nors ir gyvena toje pačioje teritorijoje, nėra laikomi bendruomenės dalimi. Jie gali būti laikomi bendruomenės nariais objektyviai arba fiziškai – pavyzdžiui, vertinant iš išorės subjektų pusės (formaliųjų institucijų ir pan.), tačiau jie nebus vertinami kaip priklausantys vietos bendruomenei subjektyviaja prasme – t. y. iš konkrečios žmonių grupės, save suvokiančios kaip bendruomenę, pusės. Pavyzdžiui, kriminologo A. Crawfordo Didžiojoje Britanijoje atlikti tyrimai parodė, kad stipriose bendruomenėse vietos gyventojų dalyvavimas prevencinėje veikloje suvokiamas kaip savignyva nuo svetimųjų, t. y. nepriklausančių tai bendruomenei pažeidėjų. Vyrauja požiūris, kad pavojingas elgesys yra viešose, o ne privačiose vietose. Tai prieštarauja empiriniams duomenims, kurie rodo, kad daugiausia smurto aktų įvyksta šeimos, draugystės lygmenyje. Namai suvokiami kaip saugi vieta, užuovėja nuo smurto ir svetimų žmonių nenusipėjamumo bei vadinamųjų pavojingų vietų. Todėl daugelis smurto šeimoje, seksualinių nusikaltimų, moterų ir vaikų viktimizacijos atvejų privačiose erdvėse į šį suvokimą (apibūdinimą) nepatenka. A. Crawfordas pateikia vienos bendruomenės pavyzdį, kurios gyventojai mano, kad jų erdves „užkariauja“ svetimi pažeidėjai, tačiau iš tiesų dauguma tų pažeidėjų (pvz., prostitučių, prekyautojų narkotikais) yra to paties rajono gyventojai.⁵⁴

A. Crawfordas taip pat pabrėžia, kad Didžiosios Britanijos bendruomeninės nusikaltimų prevencijos praktikoje dominuoja bendruomenių kaip homogeniškų darinių su universaliais interesais apibrėžimas. Toks bendruomenės suvokimas sukelia vidinių konfliktų vengimą arba jų atmetimą kaip negalimų bendruomenėje arba kaip neatitinkančių bendruomenės (bendruomeniškumo) esmės. Taip bendrame institucijų ir bendruomenės atstovų prevenciniame darbe susiformuoja vieningumo ideologijos tendencija.⁵⁵ Ši vieningumo ideologija remiasi idėja apie galimybę sumažinti konfliktus (įtampą) bendradarbiaujant skirtingiems subjektams (profesionalams, bendruomenių atstovams, kitų interesų grupėms) homogeniška-

⁵³ *Schneider S. Organizational obstacles to participation in community crime prevention programs // Int'l Crim. Just. Rev., 2000, Nr. 10 (32).*

⁵⁴ *Crawford A. Appeals to community and crime prevention // Crime, Law and Social Change, 1995, Nr. 22.*

⁵⁵ *Crawford A. Appeals to community and crime prevention // Crime, Law and Social Change, 1995, Nr. 22, p. 108.*

me „kūne“, turinčiame bendrų kolektyvinių tikslų.⁵⁶ Čia konfliktas ir konkurencija matomi kaip efektyvaus partnerystės darbo priešai.

Vieningumo ideologija praktikoje dažnai sukelia konfliktų vengimo situaciją. Konfliktas, kuris realiai egzistuoja tarp skirtingų, skirtingos prigimties subjektų, jų forumuose vengiamas. Bendro sutarimo ieškoma apeinant konfliktus – neatsižvelgiant į nesutinkančiųjų balsus ir preziumuojama, kad sprendžiant problemą egzistuoja sutarimas.⁵⁷ Dėl tokio ignoravimo esami realūs konfliktai lieka neišspręsti.⁵⁸

4. ALTERNATYVUS POŽIŪRIS Į BENDRUOMENIŠKUMO VAIDMENĮ: PREVENČINIS SILPNŲ SOCIALINIŲ RYŠIŲ POVEIKIS NUSIKALSTAMUMUI

Anksčiau pateikta užsienio autorių mokslinės literatūros analizė parodė, kad toli gražu ne visada stiprūs socialiniai ryšiai susiję su mažesniu nusikalstamumu ar tvarka vietos bendruomenėse. Buvo paneigta hipotezė, kad socialinių ryšių trūkumas lemia bendruomenės dezorganizaciją – tyrimai parodė, kad nemažai mažo nusikalstamumo vietovių (paprastai tai vidurinės klasės atstovų apgyvendinti priemiesčiai), kurios išoriškai parodo jų gyventojų pilietiškumą, nepasižymi aukšto lygmens socialinės sanglaudos požymiais, kaip gyventojų tarpusavio artumas, draugystė, tarpusavio palaikymas ir pan.⁵⁹ Šios bendruomenės nesiremia tradiciniais neformalios socialinės kontrolės mechanizmais. Jos labiau linkusios pasitikėti formaliosios socialinės kontrolės institucijomis, kurių paslaugos yra prieinamos ir egzistuoja grįžtamasis ryšys.⁶⁰

Kaip teigia R. Forrestas ir A. Kearnsas, čia svarbu atskirti išorinės fizinės aplinkos charakteristikas nuo pačios bendruomenės, kaimynystės ryšių, kaip vietinės socialinės sąveikos charakteristikos, kurios neretai literatūroje apie socialinę dezorganizaciją ir socialinį kapitalą yra sujungiamos.⁶¹ Ši tendencija aiškintina tuo, kad moksliniuose

⁵⁶ Ten pat.

⁵⁷ Ten pat.

⁵⁸ Toks bendruomeninės veiklos modelis, kai vadovaujamosi savaime pripažįstamomis ir neginčijamomis bendruomeninėmis vertybėmis ir tiesomis, kurios būdingos tik tam tikrai visuomenės daliai, kai kurių autorių kaip R. Hughesas ar W. G. Carsonas yra įvardijamas moralinio komunitarizmo terminu.

⁵⁹ Crawford A. Fixing Broken Promises?: Neighbourhood Wardens and Social Capital // Urban studies, 2006, Nr. 43.

⁶⁰ Ten pat.

⁶¹ Forrest R., Kearns A. Social Cohesion, Social Capital and the Neighbourhood // Urban Studies, 2001, Nr. 12 (38), p. 2130.

tyrimuose daug dėmesio skiriama socialiai dezorganizuotoms bendruomenėms, kuriose pabrėžiamas tas kaimynystės aspektas, kuris susijęs su fizinės aplinkos irimu. Kitaip tariant, socialinės dezorganizacijos, kurios viena iš priežasčių, kaip manoma, yra susilpnėję socialiniai ryšiai, simptomu įvardijama netvarkinga vietos bendruomenės fizinė aplinka. Tačiau tiesioginė socialinės dezorganizacijos priežastis čia veikia yra ne tiek socialinių ryšių susilpnėjimas, kiek alternatyvaus socialinės kontrolės palaikymo mechanizmo nebuvimas. Toks alternatyvus mechanizmas vidurinės klasės priemiesčių bendruomenėse – veiksminga formali socialinė kontrolė, kurios veiksmingumą lemia jos prieinamumas bendruomenei.

Silpnų socialinių ryšių vaidmenį užtikrinant visuomenės socialinių resursų (pavyzdžiui, darbo pasiūlymų) prieinamumą pabrėžia M. Granovetteris.⁶² Silpni socialiniai ryšiai sudaro prielaidas labiau remtis vertikaliaisiais socialiniais ryšiais, kurie padeda pasiekti platesnius visuomenės resursus.

Taigi daroma prielaida, prieštaraujanti ankstesniems socialinės dezorganizacijos ir socialinio kapitalo teiginiams, kad būtent silpnesni socialiniai ryšiai lemia didesnę nusikalstamumą. Pavyzdžiui, mokslininkai C. Henningas ir M. Liebergas nustatė, kad vietos bendruomenėse silpni ryšiai yra kiekybiškai reikšmingesni negu stiprūs ryšiai. Jie savo tyrimu atskleidė, kad silpni ryšiai suteikia saugumo, identiškumo, jautimosi namie jausmą, taip pat skatina praktinę ir socialinę pagalbą.⁶³

Kaip teigia B. Wellmanas ir S. Wortley, stiprūs ir silpni ryšiai atlieka skirtingas funkcijas ir suteikia skirtingos rūšies naudą.⁶⁴ A. Crawfordo teigimu, silpni ryšiai dažnai yra naudingiausia socialinės organizacijos forma tam, kad būtų padaryta tai, kas reikalinga. Jo nuomone, atviros, išorėn žvelgiančios kaimynysčių bendruomenės gali kur kas labiau prisidėti prie tolerancijos, pagarbos skirtumams, pasitikėjimo didinimo ir stereotipų neutralizavimo nei vientisos, introspektyvios, stiprios socialinės sanglaudos bendruomenės.⁶⁵ Instrumentinio pritaikymo prasme tikslinga skatinti silpnus ryšius, kurie didina prieinamumą prie resursų ir informacijos.

Mokslininkų teigimu, silpni (tiltiniai) socialiniai ryšiai skirti palaikyti resursų judėjimą tarp skirtingų socialinių grupių, spręsti bendras šių grupių problemas. Stiprūs socialiniai ryšiai neretai atlieka užsivėrimo funkciją – stiprios bendruomenės siekia koncentruoti resursus į save. Taip pat silpni socialiniai ryšiai padeda

⁶² Granovetter M. The strength of weak ties // American Journal of Sociology, 1973, Nr. 78, p. 1360–1380.

⁶³ Crawford A. Fixing Broken Promises?: Neighbourhood Wardens and Social Capital // Urban studies, 2006, Nr. 43, p. 963.

⁶⁴ Wellman B., Wortley S. Different Strokes from Different Folks: Community Ties and Social Support // The American Journal of Sociology, 1990, Nr. 96.

⁶⁵ Crawford A. Fixing Broken Promises?: Neighbourhood Wardens and Social Capital // Urban studies, 2006, Nr. 43.

palaikyti vertikaliuosius socialinius ryšius bei vertikalųjų resursų judėjimą ir didesni jų prieinamumą.

Kaip minėta, silpni socialiniai ryšiai lemia didesnę pasitikėjimą formaliąja socialine kontrole ir jos institucijomis ir silpnesnę neformaliosios socialinės kontrolės palaikymą kolektyvinėmis pastangomis. Kita vertus, yra tyrimų, kurie parodo, kad silpni socialiniai ryšiai gali būti palanki sąlyga ir neformalią socialinę kontrolę padedantiems užtikrinti kolektyviniams veiksams, ir socialinei sąveikai.

Tokių tyrimų pradininkas R. J. Sampsonas atskleidė, kad vienas svarbiausių neformalios socialinės kontrolės veiksnių yra gyventojų noras veikti kartu sprendžiant vietos problemas ir pasitikėjimas savo kaimynais. Šiuos veiksnius R. J. Sampsonas įvardijo kolektyvinio potencialo (angl. *collective efficacy*) terminu. Jo ir kitų mokslininkų atlikti tyrimai parodė, kad daugeliu atvejų kolektyvinis potencialas atvirkščiai proporcingas smurto ir netvarkos lygiui vietos bendruomenėse.⁶⁶ Stiprūs socialiniai ryšiai, socialinė sanglauda gali būti palanki terpė kolektyviniam potencialui, tačiau tai nėra būtinas elementas – net ir esant silpniems socialiniams ryšiams, bet egzistuojant kolektyviniam potencialui bendruomenėje, galima veiksminga neformali socialinė kontrolė. Kolektyvinis potencialas aktyvuoja neformalią socialinę kontrolę, kai gyventojai susiduria su jiems bendra problema – pavyzdžiui, nepilnamečių dykinėjimu, vandalizmu, vagystėmis ir pan. Kolektyvinio potencialo tyrimai rodo, kad gyventojai, pasitikintys vieni kitais ir turintys norą veikti kartu, kur kas aktyviau kolektyviai sprendžia saugumo problemas.⁶⁷

5. VERTIKALIŲJŲ RYŠIŲ KAIP SOCIALINIŲ RESURSŲ LAIDININKŲ VAIDMUO, ARBA VIDINIŲ BENDRUOMENĖS RESURSŲ (NE)PAKANKAMUMO PROBLEMA

Remiantis bendruomeninės prevencijos teorija ilgą laiką manyta, kad bendruomenė, nepaisydama išorinių makroveiksnių, gali mobilizuotis ir veiksmingai sumažinti nusikalstamumo lygį savo teritorijoje bei pagerinti gyventojų saugumą. Ši idėja buvo plėtojama socialinės dezorganizacijos teorijos atstovų. Pavyzdžiui, W. G. Skoganas teigė, kad XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje JAV miestuose, nepaisant makroveiksnių,

⁶⁶ Sampson R. J. Transcribing Tradition: New Directions in Community Research, Chicago Style // Criminology, 2002, Nr. 2 (40), p. 213–230; Kubrin G. E., Weitzer R. New Directions in Social Disorganization Theory // Journal of Research in Crime and Delinquency, 2003, Nr. 4; Veysey B. M., Messner S. F. Further Testing of Social Disorganization Theory: An Elaboration of Sampson and Groves's "Community Structure and Crime" // Journal of Research in Crime and Delinquency, 1999, Nr. 36.

⁶⁷ Kubrin G. E., Weitzer R. New Directions in Social Disorganization Theory // Journal of Research in Crime and Delinquency, 2003, Nr. 4.

lėmusių gyventojų skurdą, nedarbą, prastas gyvenimo sąlygas, socialinės tinkamos lygis būdavo žemas, kadangi iš kaimo regionų atsikėlę gyventojai (imigrantai) spontaniškai sukurdavo urbanistinio kaimo bendruomenės modelį. Kaip teigia W. G. Skoganas, žemą socialinės tinkamos ir nusikalstamumo lygį lėmė stiprios tradicinės neformalios socialinės kontrolės institucijos: šeima, bažnyčių parapijos, mokyklos, etninio solidarumo ryšiai ir konservatyvios vertybės. Šiandieninės tinkamos ir nusikalstamumo problemos yra kur kas didesnės, nes šios jėgos prarado savo įtaką.⁶⁸ Tokio urbanistinio kaimo bendruomenės atkūrimu socialiai dezorganizuotuose rajonuose rėmėsi pirmosios bendruomeninės prevencijos teorijos ir strategijos.⁶⁹ Pirminė šių strategijų idėja ta, kad bendruomenė gali mobilizuoti savo resursus ir juos pasitelkti saugumui užtikrinti. Vis dėlto, kaip parodė vėlesni tyrimai, tokios strategijos nebuvo itin veiksmingos. T. Hope'as kaip pagrindinę neveiksmingumo priežastį nurodė būtent tai, kad buvo orientuojamasi tik į horizontalųjį lygmenį – t. y. remiamasi tik socialiniais, ekonominiais bendruomenės resursais.⁷⁰ Dauguma socialinės dezorganizacijos studijų (tyrimų) koncentruojasi tik ties vidinių bendruomenės veiksmų įtaka nusikalstamumui, bet primiršamas platesnis politinis ir ekonominis miestų kontekstas.⁷¹ Britų mokslininkas A. Aminas kritikuoja požiūrį, kad bendruomenės, autonomiškai panaudodamos tik savo resursus, gali įveikti socialines problemas. Jis kelia klausimą, kodėl reikalaujama tiek daug iš bendruomenių, o remiama tiek mažai? Kodėl tiek daug tikimasi iš pačių bendruomenių ir jų resursų, jeigu jos turi didžiulių problemų, jei tų resursų neturi arba turi labai mažai ir joms reikia išorės pagalbos?⁷² A. Amino teigimu, bendruomenė buvo pateikta kaip pagrindinis vietinės regeneracijos variklis, tačiau svarbu derinti tiek „gemeinshaft“ (bendruomenės), tiek „geselshaft“ (visuomenės) elementus. Tačiau paprastai į žaidimą įtraukiamas tik siaurai apibrėžtas „gemeinshaft“ (bendruomenė), be to, labai selektyviai.⁷³

A. Aminas, kritikuodamas požiūrį, kad socialinės ir ekonominės vietos problemos turi būti sprendžiamos pasitelkiant vien tik lokalius bendruomenių resursus, remiasi

⁶⁸ Cit. iš: *Schneider S. R. Obstacles to collective action in socially disadvantaged neighbourhoods: Toward a radical planning theory of community crime prevention. A thesis in partial fulfilment of the requirements for degree of doctor of philosophy. The University of British Columbia, 1997.*

⁶⁹ Pvz., bendruomenės atkūrimo ir bendruomenės mobilizacijos teorijos ir jomis paremtos strategijos (žr.: *Hope T. Community Crime Prevention // Crime and Justice, 1995, Nr. 19 (44).*

⁷⁰ *Hope T. Community Crime Prevention // Crime and Justice, 1995, Nr. 19 (44).*

⁷¹ *Bursik R. J., Grasmick H. G. Neighbourhoods and Crime: The Dimensions of Effective Community Control. New York: Lexington Books, 1993, p. 52.*

⁷² *Amin A. Local community on trial // Economy and Society, 2005, Nr. 4 (34).*

⁷³ Ten pat.

politiniu kontekstu. Jo teigimu, politiniame lygmenyje kaltė dėl bendruomeniškumo stokos suverčiama lokalinei degeneracijai kritiškai neįvertinus kitų veiksnių:

Bendruomenės atkūrimas matomas kaip vietos ekonomikos ir politikos regeneracijos ramstis, tačiau kritiškai neįvertinama, ką bendruomenė iš tikrųjų reiškia, ir neišanalizuojama keičiančių ir atnaujinančių veiksnių už bendruomenės ribų. „Žlugusių“ vietų problema tampa blogų bendruomenių eliminavimo ir pakeitimo gera bendruomene problema su nerašyta išankstine nuostata, kad jei ir politinės (policijos) pastangos žlunga, bendruomenės turi kaltinti tik save. Jie pasirinko atmesti bendruomenę.⁷⁴

Šią bendruomenių kaltinimo problemą politiniame lygmenyje iškelia ir W. G. Carsonas, teigdamas, kad problemų turinčios bendruomenės yra patologizuojamos, kaltę dėl jų degradacijos suverčiant joms pačioms ir tarsi užmirštant, kad pagrindiniai socialinių problemų veiksniai yra už bendruomenės ribų.⁷⁵ Taip tarsi siekiama nusikratyti atsakomybės ir apkaltinti bendruomenes, kad jos pačios nesugeba susitvarkyti.

Taigi šie autoriai atskleidžia vidinių bendruomenės resursų nepakankamumo problemą. Čia itin svarbiu veiksniu tampa vertikalieji – ekstrabendruomeniniai ryšiai, pirmiausia pasireiškiantys politiniais ir ekonominiais sprendimais. Jie gali turėti tiesioginį ir netiesioginį poveikį nusikalstamumui ir socialinei bei fizinei tvarkai gyvenamuosiuose rajonuose. Tiesioginio poveikio pavyzdys – kai rajone apgyvendinama daug socialinės rizikos asmenų ir jie pradeda daryti pažeidimus. Netiesioginis poveikis – politiniai ir ekonominiai sprendimai, kurie didina nedarbą ir skurdą, pavyzdžiui, deindustrializacija, investicijų stoka; arba sprendimai, kurie spartina gyventojų kaitą – pavyzdžiui, nekilnojamojo turto politika, daugiabučių namų koncentracija nedidelėje teritorijoje (miestų projektavimo problemos, architektūriniai sprendimai) ir pan.

Kai kurie tyrimai patvirtina hipotezę apie vertikalųjų ryšių svarbą – buvo nustatyta, kad tose vietovėse, kuriose gyventojų ir valdžios santykiai yra geri, vyrauja mažesnės viktimizacijos tendencijos.⁷⁶

5.1. Neformalios ir formalios kontrolės sąveika kaip vertikalųjų ryšių išraiškos forma

Kitas svarbus vertikalųjų ryšių tipas – neformalios ir formalios kontrolės santykis. Kai kalbama apie socialinę kontrolę socialinės dezorganizacijos ir socialinio kapitalo

⁷⁴ Amin A. Local community on trial // *Economy and Society*, 2005, Nr. 4 (34).

⁷⁵ Carson W. G. Calamity or Catalyst // *British Journal of Criminology*, 2007, Nr. 47, p. 711–727.

⁷⁶ Kubrin G. E., Weitzer R. New Directions in Social Disorganization Theory // *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 2003, Nr. 4, p. 386.

teorijose, paprastai turima galvoje neformali socialinė kontrolė, kuri pasireiškia privačiame tarpasmeninių ryšių lygmenyje.⁷⁷ Tai, kas čia praleidžiama – formali socialinė kontrolė ir jos kaip veiksnio tyrimas. Formali kontrolė buvo kritikuojama, kadangi ji labiau centralizuota ir dažnai yra už bendruomenės ribų, ji suvokiama kaip intervencija iš išorės, be to, manoma, kad neformali kontrolė turi didesnę prevencinę poveikį nusikalstamumui už formaliąją kontrolę, kuri yra labiau reaktyvus nei proaktyvus pobūdis. Vis dėlto formalios socialinės kontrolės „užmiršimas“ socialinės dezorganizacijos teorijoje yra probleminis. Formali kontrolė gali būti svarbi dėl dviejų priežasčių, nes: 1) tiesiogiai veikia nusikalstamumą ir netvarką; 2) veikia gyventojų neformalios kontrolės praktiką.⁷⁸

Tiesioginis formalios kontrolės poveikis gali būti susijęs su policijos pareigūnų skaičiumi ir jos veiklos kokybės poveikiu nusikalstamumo lygiui. Keletas atliktų tyrimų rodo, kad skurdėsių rajonų bendruomenių gyventojams mažiausiai prieinama policijos apsauga ir paslaugos. Pavyzdžiui, Čikagoje skurdėsių bendruomenių gyventojai kur kas dažniau pranešdavo, kad pareigūnai nesprenžia jų problemų, mažai ką daro nusikaltimų prevencijos srityje, prastai palaiko tvarką gatvėse ir per mažai dėmesio kreipia į nusikaltimų aukų pranešimus.⁷⁹ Kiti tyrimai taip pat atskleidė gyventojų nepasitenkinimą policijos paslaugomis skurdėsiuose rajonuose.⁸⁰ R. Weitzeris savo tyrime nustatė, kad JAV skurdėsių juodaodžių rajonų gyventojai kur kas dažniau nei vidurinės klasės gyventojai praneša apie netinkamą policijos elgesį: nepagrįstus žmonių stabdymus, žodinius įžeidimus, nepagrįstą jėgos panaudojimą arba įgaliojimų viršijimą.⁸¹

Buvo atlikta nedaug policijos taikomos praktikos tyrimų bendruomenių lygmeniu, tačiau esantys tyrimai leidžia teigti apie skurdėsių rajonų gyventojų požiūrio ir pranešimų apie policijos veiklą pagrįstumą. Tyrimai rodo, kad policija buvo linkusi

⁷⁷ Bursik R. J., Grasmick H. G. Longitudinal Neighbourhood Profiles of Delinquency: The Decomposition of Change // *Journal of Quantitative Criminology*, 1992, Nr. 3 (8), p. 247–264.

⁷⁸ Ten pat.

⁷⁹ Sampson R. J., Bartusch D. J. Legal Cynicism and (Subcultural?) Tolerance of Deviance: The Neighbourhood Context of Racial Differences // *Law and Society Review*, 1998, Nr. 32, p. 777–804.

⁸⁰ Reising M. D. & Parks R. B. Experience, quality of life, and neighbourhood context: A hierarchical analysis of satisfaction with police // *Justice Quarterly*, 2000, Nr. 17, p. 607–630; Velez M. The Role of Public Social Control in Urban Neighbourhoods // *Criminology*, 2001, Nr. 39, p. 837–863; Weitzer R. Citizens' Perceptions of Police misconduct: Race and Neighbourhood Context // *Justice Quarterly*, 1999, Nr. 16, p. 819–846; Weitzer R. Racialized Policing: Residents' Perceptions in Three Neighbourhoods // *Law and Society Review*, 2000, Nr. 34, p. 129–155.

⁸¹ Weitzer R. Citizens' Perceptions of Police misconduct: Race and Neighbourhood Context // *Justice Quarterly*, 1999, Nr. 16, p. 819–846; Weitzer R. Racialized Policing: Residents' Perceptions in Three Neighbourhoods // *Law and Society Review*, 2000, Nr. 34, p. 129–155.

didelio nusikalstamumo bendruomenių gyventojus vertinti kaip pelnytas aukas, kurių gyvenimo būdas skatina jų viktimizaciją.⁸² Tokiose bendruomenėse policijos pareigūnai linkę gyventojų viktimizaciją normalizuoti ir dėl to ne taip aktyviai reaguoti į iškviertimus kaip turtingesniuose rajonuose.⁸³ Policijos duomenų ir pareigūnų elgesio stebėjimo tyrimai rodo, kad netinkamas policijos elgesys dažniau pastebimas skurdesniuose nei turtingesniuose rajonuose.⁸⁴ Kaip teigia G. E. Kubrinas ir R. Weitzeris, tokiais atvejais iškyla pavojus, kad netinkamas policijos elgesys gali padidinti priešpriešą tarp policijos ir gyventojų ir taip sugriauti pastangas kuriant tarpusavio pasitikėjimo ir pagalbos atmosferą, kuri gali padėti sumažinti nusikalstamumą.⁸⁵

Kita tiesioginio policijos poveikio forma, kurią atskleidžia tyrimai – griežtų priemonių (sulaikymų, suėmimų) taikymas, kuris tiesiogiai daro įtaką nusikalstamumo lygiui formuodamas didesnės atsakomybės už nelegalų elgesį neišvengiamumo suvokimą.⁸⁶ Griežtas policijos įstatymo įgyvendinimas gali būti suvokiamas kaip žinia potencialiems pažeidėjams, kad jie rizikuoja būti sulaikyti ir nubausti, jei darys nusikaltimus. O štai švelnus įstatymo taikymas siunčia kitokią žinutę – kad policijos priemonės yra silpnos, ir tai skatina kriminalinę veiklą bei į tą rajoną pritraukia deviacinio elgesio asmenų.⁸⁷

Empiriškai šią hipotezę patvirtino R. J. Sampsono ir J. Coheno sulaikymų dėl viešosios tvarkos pažeidimų ir vairavimo apsvaigus tyrimas 171 JAV mieste. Daugybė sulaikymų už viešosios tvarkos pažeidimus ir vairavimą apsvaigus turi prevencinį poveikį tiesiogiai nesusijusių su šiais pažeidimais nusikaltimų, plėšimų skaičiui.⁸⁸ Tokių ryšių R. J. Sampsonas ir J. Cohenas paaiškino kaip policijos veiklos įtaką gyventojų suvokimui apie didesnę riziką būti sulaikytam padarius nusikalstamas veikas. Panašiai

⁸² Kubrin G. E., Weitzer R. *New Directions in Social Disorganization Theory* // *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 2003, Nr. 4.

⁸³ Ten pat.

⁸⁴ Fagan J., Davies G. *Street // Stops and Broken Windows: Terry, Race, and Disorder in New York City* // *Fordham Urban Law Journal*, 2000, Nr. 28, p. 457–504; Kane R. J. *The Social Ecology of Police Misconduct* // *Criminology*, 2002, Nr. 40, p. 867–896; Mastrofski S., Reisig M., McClusky J. D. *Police Disrespect Toward the Public: An Encounter-Based Analysis* // *Criminology*, 2002, Nr. 40, p. 519–551; Smith D. *The Neighbourhood Context of Police Behavior* // *Crime and Justice*, 1986, Nr. 8, p. 313–341.

⁸⁵ Kubrin G. E., Weitzer R. *New Directions in Social Disorganization Theory* // *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 2003, Nr. 4, p. 383.

⁸⁶ Sampson R. J. *Crime in Cities: The Effects of Formal and Informal Social Control* // *Crime and Justice*, 1986, Nr. 8, p. 281.

⁸⁷ Stark R. *Deviant Places: A Theory of the Ecology of Crime* // *Criminology*, 1987, Nr. 25, p. 893–909.

⁸⁸ Sampson R. J. and Cohen J. *Deterrent Effects of the Police on Crime* // *Law and Society Review*, 1988, Nr. 22, p. 163–89.

kitu tyrimu buvo nustatyta, kad policijos suaktyvėjimas rajonuose sumažino gyventojų viktimizacijos riziką. Šis efektas buvo ryškesnis skurdesnėse bendruomenėse nei tose, kurių didžiąją dalį gyventojų sudarė vidurinės klasės asmenys.⁸⁹

Be to, formali kontrolė, darydama tiesioginę įtaką nusikalstamumui, gali turėti svarbų netiesioginį poveikį – pavyzdžiui, veikdama gyventojų neformaliosios kontrolės elgseną. Tačiau šiuo klausimu buvo atlikta labai mažai mokslinių empirinių tyrimų.

Tyrimų rezultatai leidžia teigti, kad visų pirma formali policijos kontrolė gali sustiprinti gyventojų gebėjimus kovoti su nusikalstamumu ir netvarka. Mažinti nusikaltimų skaičių gali padėti ne tik kasdienis reagavimas į gyventojų iškvietimus, bet ir proaktyvi bendruomeninė policija. Teoriškai bendruomeninė policija skatina gyventojus bendrai spręsti problemas ir užtikrinti tvarką. Gyventojai ir policijos pareigūnai dirba išvien identifikuodami ir spręsdami bendruomenės problemas. Aišku, svarbu žinoti, kad toks policijos ir bendruomenės bendradarbiavimas ne visada būtinai sumažina nusikalstamumą, tačiau, kaip rodo kai kurie tyrimai, jis gali turėti tam tikrą prevencinį poveikį nusikalstamumui.⁹⁰ Bendruomeninė policija parodo vieną iš būdų, kuriuo formali ir neformali socialinė kontrolė gali sustiprinti viena kitą ir taip sumažinti nusikalstamumą.

Antra, silpna policijos kontrolė (prasta policijos veikla) gali pakirsti įstatymui paklusnių gyventojų kolektyviškumo jausmą ir jų norą bei pajėgumą įsitraukti į neformalią kontrolę. Gyventojai, kurie mato neefektyviai veikiančią arba į jų problemas nereaguojančią policiją, jaučiasi pažeidžiami, kai bando stabdyti deviacinį elgesį jų rajone. Kai policija nėra matoma kaip padedantis resursas, bendruomenės nariai nenori rizikuoti ir kištis į bendruomenės saugumo problemas.⁹¹ Deja, nėra žinoma tyrimų, kuriais būtų patikrintas šis formalios ir neformalios kontrolės santykis.

Trečia, netinkama formali kontrolė gali sukurti vakuumą, kuriame vietiniai pažeidėjai įgyvendins savo pačių neformalią kontrolę ir „teisingumą“ kitų atžvilgiu. Antai žmogžudystės iš keršto dažnesnės skurdžiose bendruomenėse nei kituose rajonuose. Iš dalies tokia padėtis gali susidaryti todėl, kad gyventojai, kurie menkai pasitiki policija, nori patys tvarkytis su bendruomenių problemomis. Tuomet tam tikri gyventojai ar

⁸⁹ *Velez M.* The Role of Public Social Control in Urban Neighbourhoods // *Criminology*, 2001, Nr. 39, p. 837–863.

⁹⁰ Chicago Community Policing Evaluation Consortium. *Community Policing in Chicago. Year Seven.* Chicago, Illinois Criminal Justice Information Authority, 2000; *Greene J.* Zero Tolerance // *Crime and Delinquency*, 1999, Nr. 45, p. 171–187; *Skogan W. G.* Disorder and Decline: Crime and the Spiral of Decay in American neighbourhoods. New York: Fret: Ress, 1990; *Skogan W., Susan H.* Community Policing, Chicago Style. Chicago: University of Chicago Press, 1997.

⁹¹ *Kubrin G. E., Weitzer R.* New Directions in Social Disorganization Theory // *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 2003, Nr. 4.

jų grupė perima kontrolės ir teisingumo įgyvendinimą į savo rankas.⁹² Netinkama policijos veikla skatina nelegalią kai kurių bendruomenės narių elgseną, drauge slopindama įstatymui paklusnių piliečių norą ar gebėjimus įsikišti į vietos problemas.

Menkas policijos kišimasis gali mažinti bendruomenės neformalios kontrolės gebėjimus, lygiai tas pats gali nutikti ir dėl per didelio policijos kišimosi. Itin griežta formali kontrolė gali silpninti šeimą ir bendruomenę kaip neformalios kontrolės šaltinius. JAV kriminologų atlikti tyrimai⁹³ atskleidė vienos iš formalios kontrolės formų – įkalinimo – poveikį bendruomenės organizuotumui. Įkalinimas yra susijęs su policijos veikla (pvz., policijos agresyvumas padidina suėmimų ir įkalinimų skaičių). Bet įkalinimas turi neigiamą įtaką šeimos bei bendruomenių ryšiams (sanglaudai) ir socialinei kontrolei. Bendruomenės narių įkalinimas gali turėti įvairių neigiamų padarinių bendruomenės savireguliacijai, ypač tose bendruomenėse, kuriose socialiniai ryšiai ir socialinė kontrolė ir taip nėra pakankami. Jei pažeidėjai yra resursai kai kuriems bendruomenės nariams ir jei jie atlieka svarbius vaidmenis socialiniuose tinkluose, kurių pagrindu formuojama neformali kontrolė, jų pašalinimas iš bendruomenės yra ne tik pozityvus aktas (mažinantis nusikalstamumą), bet ir reiškia praradimus tiems socialiniams tinklams ir jų gebėjimui stiprinti bendruomenės gyvenimą.⁹⁴

Kai nemaža dalis bendruomenės daug laiko praleidžia kalėjime, tai gali (1) sugriauti šeimos ryšius ir finansinius resursus, (2) pakirsti sutuoktinių palaikymą, (3) sumažinti darbo pasiūlą ir taip slopinti socialinį ir ekonominį rajono gyvybingumą, (4) sumažinti suaugusiųjų, galinčių prižiūrėti rajono jaunimą ir įsikišti į rajono problemas, skaičių ir (5) padidinti bendruomenės problemas, kai tie žmonės grįžta iš įkalinimo įstaigų. Kalbant apie pastarąją problemą, įkalinimas gali slopinti iš įkalinimo įstaigų paleistų asmenų galimybes atkurti pozityvius ryšius su šeimos nariais, draugais ir kaimynais, taip pat užkrauti ekonominę atsakomybę jų šeimos nariams, kadangi jiems patiems gali būti sudėtinga rasti darbą.⁹⁵

T. Clearo ir kitų atliktas tyrimas atskleidė, kad, įkalinant gyventojų skaičiui pasiekus kritinį lygį, gali kilti bendruomenės organizaciją silpninančių ir drauge nusikalstamumo didėjimą skatinančių padarinių.⁹⁶

⁹² Ten pat.

⁹³ *Rose D. R., Clear T. Incarceration, Social Capital, and Crime: Implications for Social Disorganization Theory // Criminology, 1998, Nr. 36; Clear T., Rose D., Waring E., Scully K. Coercive Mobility and Crime // Justice Quarterly, 2003, Nr. 20, p. 33–63.*

⁹⁴ *Rose D. R., Clear T. Incarceration, Social Capital, and Crime: Implications for Social Disorganization Theory // Criminology, 1998, Nr. 36, p. 451.*

⁹⁵ *Kubrin G. E., Weitzer R. New Directions in Social Disorganization Theory // Journal of Research in Crime and Delinquency, 2003, Nr. 4.*

⁹⁶ *Clear T., Rose D., Waring E., Scully K. Coercive Mobility and Crime // Justice Quarterly, 2003, Nr. 20, p. 33–63.*

6. IŠVADOS

1. Vakarų šalių nusikaltimų prevencijos teorijoje ir praktikoje daug dėmesio skiriama bendruomenės vaidmeniui užkertant kelią nusikalstamumui, deviacijoms, socialinei ir fizinei netvarkai. Pateikiant lokalinės stiprių socialinių ryšių bendruomenės sampratą daugiausia dėmesio buvo kreipiama į tokius struktūrinius bendruomenės elementus: (1) neformali socialinė kontrolė, (2) ją palaikantys stiprūs bendruomeniniai (socialiniai) ryšiai (3) ir vidinių bendruomenės resursų potencialas (savaiminis jų pakankamumas).
2. Vėlesni moksliniai tyrimai atskleidė, kad stiprūs socialiniai ryšiai ne visada lemia neformalią socialinę kontrolę nusikalstamumo (kaip įstatymu uždrausto elgesio) atžvilgiu. Neretai būdavo užmiršamas bendruomenės kultūrinis vertybinis elementas ir pervertinamas socialinių ryšių vaidmuo socialinio kapitalo struktūroje (socialiniai ryšiai veikia kaip bendruomenės vertybių ir normų, kurios ir yra neformalios socialinės kontrolės indikatoriai, laidininkai). Tokio struktūrinių bendruomenės elementų tarpusavio santykio kontekste valstybės įstatymais draudžiamas elgesys neformalios socialinės kontrolės objektu gali tapti tuomet, kai konkrečios bendruomenės vertybės ir normos sutampa su valstybės ir plačiosios visuomenės vertybėmis ir įstatymo reikalavimais.
3. Stiprių socialinių ryšių bendruomenės samprata, ypač jos realizavimas praktiniame nusikalstamumo prevencijos lygmenyje, gali lemti tam tikras problemas ir pavojus: moksliniai tyrimai atskleidė, kad tam tikrais atvejais stiprūs bendruomeniniai ryšiai skatina socialinį uždarumą, netoleranciją ir diskriminacinį elgesį skirtingų socialinių grupių atžvilgiu, konkrečios teritorijos ir su ja susietų socialinių, ekologinių, politinių ir ekonominių resursų savinimąsi, tam tikros vietovės gyventojų interesų redukavimą tapatinant juos su mažesnės gyventojų grupės, kuri įvardija save kaip bendruomenę, interesais.
4. Šios teorinės ir praktinės problemos paskatino permąstyti bendruomenės ir jos elementų vaidmenį ir pateikti alternatyvų požiūrį.
 - Visų pirma moksliniais tyrimais buvo atskleista, kad silpnesni socialiniai ryšiai gali padėti užtikrinti veiksmingą socialinę kontrolę ir palengvinti ekonominių bei socialinių resursų cirkuliaciją tarp vietos gyventojų.
 - Antra, pagrindinis neformalios socialinės kontrolės veiksnys – ne tiek stiprūs socialiniai ryšiai, kiek gyventojų (kaimynų) tarpusavio pasitikėjimas ir noras kartu veikti sprendžiant iškilusias vietos problemas (R. J. Sampsono *kolektyvinis potencialas*).
 - Trečia, siekiant veiksmingos neformalios socialinės kontrolės ir nusikalstamumo prevencijos reikia vertikalųjų ryšių, kuriais perduodami platesni socialiniai ir ekonominiai visuomenės resursai. Čia taip pat paminėtina ir neformalios bei formalios socialinės kontrolės santykio svarba: remiantis moksliniais tyrimais

galima daryti prielaidą apie neformalios kontrolės priklausomybę nuo formalios kontrolės institucijų veiklos kokybės ir orientacijos į vietos gyventojų problemų sprendimą.

LITERATŪRA

5. *Amin A.* Local community on trial // *Economy and Society*, 2005, Nr. 4 (34).
6. *Browning C. R.* Illuminating the Downside of Social Capital: Negotiated Coexistence, Property Crime and Disorder in Urban Neighbourhoods // *American Behavioral Scientists*, 2009, Nr. 52.
7. *Bursik R. J., Grasmick H. G.* Longitudinal Neighbourhood Profiles of Delinquency: The Decomposition of Change // *Journal of Quantitative Criminology*, 1992, Nr. 3 (8), p. 247–264.
8. *Bursik R. J., Grasmick H. G.* Neighbourhoods and Crime: The Dimensions of Effective Community Control. New York: Lexington Books, 1993.
9. *Carson W. G.* Calamity or Catalyst // *British Journal of Criminology*, 2007, Nr. 47, p. 711–727.
10. Chicago Community Policing Evaluation Consortium. Community Policing in Chicago, Year Seven. Chicago, Illinois Criminal Justice Information Authority, 2000.
11. *Clear T., Rose D., Waring E., Scully K.* Coercive Mobility and Crime // *Justice Quarterly*, 2003, Nr. 20, p. 33–63.
12. *Coleman J.* Social capital in the creation of human capital // *American Journal of Sociology*, 1988, Nr. 94, p. 95–120.
13. *Crawford A.* Appeals to Community and Crime Prevention // *Crime, Law and Social Change*, 1995, Nr. 22, p. 97–126.
14. *Crawford A.* Questioning Appeals to Community within Crime Prevention and Control // *European Journal on Criminal Policy and Research*, 1999, Nr. 7, p. 509–530.
15. *Crawford A.* Fixing Broken Promises?: Neighbourhood Wardens and Social Capital // *Urban studies*, 2006, Nr. 43, p. 957–976.
16. *Fagan J., Davies G.* Street // Stops and Broken Windows: Terry, Race, and Disorder in New York City // *Fordham Urban Law Journal*, 2000, Nr. 28, p. 457–504.
17. *Foster J.* Informal Social Control and Community Crime Prevention // *British Journal of Criminology*, 1995, Nr. 4 (35), p. 563–583.
18. *Gans H. J.* The urban villagers. New York: The Free Press, 1962.

19. *Gillis A. R., Hagan J.* Bystander Apathy and the Territorial Imperative // *Sociological Inquiry*, 1983, Nr. 4 (53), p. 449–460.
20. *Granovetter M.* The strength of weak ties // *American Journal of Sociology*, 1973, Nr. 78, p. 1360–1380.
21. *Grasmick H. G., Jacobs D., Mc Collom C. B.* Social Class and Social Control: an Application of Deterrence Theory // *Social Forces*, 1983, Nr. 62, p. 359–374.
22. *Greene J.* Zero Tolerance // *Crime and Delinquency*, 1999, Nr. 45, p. 171–187.
23. *Greenberg S. W., Rohe W. M., Williams J. R.* Informal citizen action and crime prevention at the neighbourhood level: Synthesis and assessment of the research. Washington, DC: U.S. Department of Justice, National Institute of Justice, 1985.
24. *Greenberg S. W., Rohe W. M.* Neighbourhood design and crime: a test of two perspectives // *Journal of the American Planning Association*, 1984, Nr. 1 (50), p. 48–61.
25. *Hope T.* Community Crime Prevention // *Crime and Justice*, 1995, Nr. 19 (44).
26. *Hughes R., Rowe M.* Neighbourhood Policing and Community Safety: Researching the Instabilities of the Local Governance of Crime, Disorder and Security in Contemporary UK // *Criminology and Criminal Justice*, 2007, Nr. 7 (317).
27. *Kane R. J.* The Social Ecology of Police Misconduct // *Criminology*, 2002, Nr. 40, p. 867–896.
28. *Kubrin G. E., Weitzer R.* New Directions in Social Disorganization Theory // *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 2003, Nr. 4.
29. *Mastrofski S., Reisig M., McClusky J. D.* Police Disrespect Toward the Public: An Encounter-Based Analysis // *Criminology*, 2002, Nr. 40, p. 519–551.
30. *Nefas S.* Savivaldžių (vietos) bendruomenių raida ir perspektyva šiuolaikinėje Lietuvoje // *Viešoji politika ir administravimas*, 2007, Nr. 20.
31. *Pattilo-McCoy M.* Black picket nences. Chicago: University of Chicago press, 1999.
32. *Putnam R. D.* The prosperous community: social capital and community life // *American Prospect*, 1993, Nr. 4 (13).
33. *Putnam R. D.* *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community.* New York: Simon and Schuster, 2000.
34. *Reisig M. D. & Parks R. B.* Experience, quality of life, and neighbourhood context: A hierarchical analysis of satisfaction with police // *Justice Quarterly*, 2000, Nr. 17, p. 607–630.
35. *Rose D. R., Clear T.* Incarceration, Social Capital, and Crime: Implications for Social Disorganization Theory // *Criminology*, 1998, Nr. 36.

36. *Rosenfeld R., Messner S. F., Baumer E. P.* Social Capital and Homicide // *Social Forces*, 2001, Nr. 1 (80), p. 283–309.
37. *Sampson R. J., Bartusch D. J.* Legal Cynicism and (Subcultural?) Tolerance of Deviance: The Neighbourhood Context of Racial Differences // *Law and Society Review*, 1998, Nr. 32, p. 777–804.
38. *Sampson R. J.* *Crime in Cities: The Effects of Formal and Informal Social Control // Crime and Justice*, 1986, Nr. 8.
39. *Sampson R. J. and Cohen J.* Deterrent Effects of the Police on Crime // *Law and Society Review*, 1988, Nr. 22, p. 163–189.
40. *Sampson R. J.* Transcribing Tradition: New Directions in Community Research, Chicago Style // *Criminology*, 2002, Nr. 2 (40), p. 213–230.
41. *Sampson R. J.* Network and neighbourhoods: the implications of connectivity for thinking about crime in the modern city. *Network logic*, 2004.
42. *Shaw C. R., McKay H. D.* *Juvenile Delinquency in Urban Areas*. Chicago: University of Chicago Press, 1972, p. 170–189.
43. *Schneider S. R.* Obstacles to collective action in socially disadvantaged neighbourhoods: Toward a radical planning theory of community crime prevention. A tesis in partial fulfilment of the requirements for degree of doctor of philosophy. The University of British Columbia, 1997.
44. *Schneider S.* Organizational obstacles to participation in community crime prevention programs // *Int'l Crim. Just. Rev.*, 2000, Nr. 10 (32).
45. *Sherman L. W., Farrington D. P., Welsh B. C., MacKenzie L. D.* *Evidence Based Crime Prevention*. London and New York, 2006.
46. *Skogan W. G.* *Disorder and Decline: Crime and the Spiral of Decay in American neighbourhoods*. New York: Fret: Ress, 1990.
47. *Skogan W. G.* Community organizations and Crime // *Crime and Justice*, 1988, Nr. 10 (39).
48. *Skogan W. G., Susan H.* *Community Policing, Chicago Style*. Chicago: University of Chicago Press, 1997.
49. *Skogan W. G., Maxfield N. G.* *Coping with crime: individual and neighborhood reactions*. Beverly Hills: Sage, 1981.
50. *Smith D.* The Neighbourhood Context of Police Behavior // *Crime and Justice*, 1986, Nr. 8, p. 313–341.
51. *Stark R.* Deviant Places: A Theory of the Ecology of Crime // *Criminology*, 1987, Nr. 25, p. 893–909.

52. *Van Swaaningen R.* Critical Criminology: Visions from Europe. London: Sage, 1997.
53. *Velez M.* The Role of Public Social Control in Urban Neighbourhoods // *Criminology*, 2001, Nr. 39, p. 837–863.
54. *Veysey B. M., Messner S. F.* Further Testing of Social Disorganization Theory: An Elaboration of Sampson and Groves's "Community Structure and Crime" // *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 1999, Nr. 36.
55. *Warner B. D. and Wilcox Rountree P.* Local Social Ties in a Community and Crime Model: Questioning the Systematic Nature of Informal Social Control // *Social Problems*, 1997, Nr. 4 (44).
56. *Weitzer R.* Citizens' Perceptions of Police Misconduct: Race and Neighbourhood Context // *Justice Quarterly*, 1999, Nr. 16, p. 819–846.
57. *Weitzer R.* Racialized Policing: Residents' Perceptions in Three Neighbourhoods // *Law and Society Review*, 2000, Nr. 34, p. 129–155.
58. *Wellman B., Wortley S.* Different Strokes from Different Folks: Community Ties and Social Support // *The American Journal of Sociology*, 1990, Nr. 96, p. 558–588.
59. *Woolcock M.* The place of social capital in understanding social and economic outcomes // *Isuma: Canadian Journal of Policy Research*, 2001, Nr. 2 (1), p. 11–17.

Simonas NIKARTAS
Law Institute

COMMUNITY ROLE IN CRIME PREVENTION: FOREIGN PRACTICE

Summary

This article is based on materials of foreign researches and presents an analysis of the role of community in crime reduction. The article is focused on structural elements of the community, such as (1) informal social control, (2) strong community-based (social) relations, (3) and internal potential of community resources (self-sufficiency) within the framework of a concept of strong social ties in a community. Informal social control is an element of society directly related to crime and consequently is a central scientific research topic. The effectiveness of informal social control depends on different factors in the community. Presumption that strong social bonds in the community ensure an effective social control had prevailed in academic literature for a long time. However, the latest studies have shown that informal social control is often weak in communities that are characterized by strong social cohesion. Misinterpretation of the role of social relations was caused by abstracting the social bonds, inaccurate perception of their role in a structure of social capital and oblivion of cultural sphere as a factor of social control.

The article also discusses risks of strong social ties on a practical level. Research has revealed that in certain cases strong community ties may foster social isolation, intolerance and discriminatory behaviour regarding different social groups, disregarding interests of local population in favour of the goals of a smaller group that identifies itself as a community. These theoretical and practical problems led us to reconsideration of the role of community or its elements and to provision of alternative approach which has also been discussed in the article.

Firstly, research has revealed that weaker social ties can help to ensure an effective social control and to facilitate the circulation of social and economic resources among the local population.

Secondly, the role of the key factors of the informal social control should be acknowledged not to strong social ties but to people mutual trust and willingness to solve their local problems together (Sampson's *collective efficacy*).

Thirdly, for the effective social control (crime prevention) vertical relationships to transmit the wider social and economic resources are inevitable. Importance of the relation between the formal and informal social control must be mentioned: on the basis of scientific studies it can be assumed that informal control is dependent on the quality of performance of the formal control institutions and their approach to problem solving in a local population.

Straipsnis redakcijai įteiktas 2011 m. birželio 20 d.